

Bispebreve til Kultusminister J. C. H. Fischer.

Meddelte af **Bjørn Kornerup.**

III.

Den tredie — og sidste — Afdeling Bispebreve til Kultusminister J. C. H. Fischer omfatter Breve fra Biskopperne D. G. Monrad og H. J. Swane. Hertil er føjet det eneste Brev, der findes bevaret fra Sjællands Biskop *H. L. Martensen*, ikke fordi Indholdet er af særlig Betydning, men fordi den formelle, kølige Stil, hvori det er affattet, vistnok er betegnende for Martensens Holdning over for Fischer. Som betonet i Indledningen til denne Brevsamling (6. R. II, 557 ff.) havde Martensen ved Fischers Udnævnelse ikke set hen til hans kommende Kirkestyre med alt for store Forventninger, selv om han ikke kunde frakende ham en betydelig administrativ Dygtighed. Forholdet mellem dem udviklede sig da ogsaa paa en alt andet end harmonisk Maade¹, og privat kunde Martensen give Luft for meget forbitrede Følelser mod Kultusministeren. Det er da paa Forhaand lidet troligt, at de to Mænd skulde have staaet i nærmere Brevveksling med hinanden, hvortil der vel ogsaa ved deres Hjemhørighed i samme By maatte være ringere Anledning.

Med den ovenfor omtalte Baggrund for Øje var det iøvrigt mærkeligt ikke blot i sig selv, men ogsaa for Fischer, at da han efter sin Afgang som Minister ved en

¹) I December 1877 noterer Krieger i sin Dagbog: »Fischers Forhold til Martensen er i den senere Tid saare kjøligt« (Andreas Frederik Kriegers Dagbøger, udg. af Elise Koppel, Aage Friis og P. Munch, VI, 292, jvfr. S. 251).

bestemt Lejlighed maatte aflægge Martensen et Besøg, syntes det, som om denne ganske havde glemt sin gamle Uvilje og modtog ham med en overraskende Forekommenhed¹.

Helt anderledes formede Forholdet sig mellem Fischer og den ejendommeligste Skikkelse inden for Datidens danske Episkopat, *Ditlev Gothard Monrad* (1811—87), der i Aarene 1871—87 for anden Gang beklædte Bispestolen i Lolland-Falsters Stift². Som Monrad i al sin Gaadefuldhed var en rigere udrustet Natur og en mere storladen Personlighed end nogen af hans Kolleger, saaledes bærer ogsaa hans Breve et ganske andet Præg end de øvrige Bispers. Ex ungve leonem. Allerede Tonen er anderledes — man mærker overalt, at Brevskriveren som gammel Minister og Statsmand fuldt ud følte sig paa Linie med sin høje Foresatte, og selv om han ingensinde glemmer den Afstand, der efter Datidens Opfattelse maatte ligge mellem en Biskop og hans Minister, mærker man i hans Brevstil intet til den halve eller hele Underdanighed, som er saa karakteristisk for de øvrige Bisper, selv for Mænd som Brammer og Engelstoft. Det er mere som to jævnbyrdige, der forhandler, og Ordene falder frit og grejt.

Men ogsaa Indholdet er af anden Karakter. Monrads Breve vidner gennemgaaende om en højere Flugt og et videre Vingefang — han giver Udtryk for en større Rummelighed i Helhedsopfattelsen, han er mindre bundet af tradi-

¹) Jvfr. her S. 386.

²) Af nyere Litteratur om D. G. Monrad maa især fremhæves Povl Bagges Disputats »Studier over D. G. Monrads Statstanker«, 1936, og Povl Engelstofts fremragende Artikel i Dansk biografisk Leksikon, 2. Udg., XVI, 98—114. — Til Belysning af Monrads Optræden og Virksomhed som Biskop findes Bidrag i Johs. Fibiger, *Mit Liv og Levned*, som jeg selv har forstaaet det, 1898, S. 374; L. Koch, *Fra Grundtvigianismens og den indre Missions Tid*, 1898, S. 275; L. Koch, *En gammel Præsts Erindringer*, 1912, S. 91 ff.; C. Asschenfeldt-Hansen, *Naade over Naade*, 1930, S. 33 ff., 37. Jvfr. ogsaa J. C. Freudendal, *Biskop D. G. Monrad*. 200 Smaatræk. 1890.

tionelle Hensyn, og i hans Bedømmelse af kirkelige Personligheder og Retninger — deriblandt ogsaa af Grundtvigianismen — mærker man en Fordomsfrihed, som ikke i samme Grad træffes hos hans Kolleger. Sandt nok, ogsaa han maa for en stor Del bevæge sig i den samme Sfære som de øvrige Biskopper, ogsaa hos Monrad er det Gang paa Gang Dagens konkrete Spørgsmaal, der danner Foranledningen til Brevene, og atter og atter er det kirkelige Sager fra Stiftet — især vedrørende Præsters Forflyttelse og Embeders Besættelse —, der udgør de Emner, som behandles, og som forøvrigt ofte afføder skarpe Domme og temperamentsfulde Udtalelser, men jævnlig afløses ogsaa den administrativt farvede Brevskrivning af et Ordskifte af principiel Natur, en virkelig Tankeudveksling om personlige eller endnu oftere om Tidens brændende politiske Spørgsmaal. Ganske særlig blev dette Tilfældet i Anledning af Udstedelsen af den første provisoriske Finanslov 1877¹. Da det nu tilmed stiller sig saa heldigt, at en Del af Fischers Breve til Monrad er bevaret² fra disse Aar, er det blevet anset for rigtigst at indføje disse paa deres naturlige Plads i Rækkefølgen som Svar paa Monrads Udtalelser. Selv om enkelte Breve fra begge Sider er gaaet tabt, er der dog levnet saa meget Materiale, at man her i Modsætning til, hvad der er Tilfældet med de øvrige Bispers Breve, kan tale om en virkelig Brevveksling mel-

¹) Med Rette er det blevet sagt, at Monrads Breve fra disse Aar »afspejler en brydning mellem hans naturlige sympati for ministeriet som repræsenterende den politiske retning, han nærmest tilhørte, og hans »ungdomskærlighed til forfatningen« (Povl Bagge, D. G. Monrads Statstanker S. 117, jvfr. S. 224).

²) Findes i D. G. Monrads Privatarkiv (i Rigsarkivet). — Fischer har aabenbart lagt megen Vægt paa sin Brevveksling med Monrad, idet han jævnlig har skrevet Koncepter til sine Breve. Af saadanne findes (i hans Privatarkiv) bevaret Koncepterne til Brevene af 1877 23. Maj, 25. Juli, 8. December, 1878 7. Januar samt til Brevet af 1878 3. August, hvortil Originalen er gaaet tabt. Det er derfor nedenfor meddelt efter Koncepten.

lem de to Personligheder. Større Betænkelighed kunde det maaske vække just i nærværende Tidsskrift at offentliggøre Breve, hvoraf en Del overvejende er af *politisk* Indhold, men dels lod saadanne Partier sig vanskeligt udskille af den givne Sammenhæng uden at lemlæste hele Brevvekslingen, dels udgør det politiske Element en saa integrerende Bestanddel af Monrads alsidige Personlighed, at man kun vilde give et mangelfuldt Indtryk af denne ved blot at meddele det Stof, der i strengeste Forstand er af kirkehistorisk Natur. Som Brevvekslingen nu foreligger i ubeskaaret Skikkelse, vil den forhaabentlig i videre Udstrækning kunne give Bidrag til Forstaaelse af to mærkelige og betydelige Mænd. For Monrads Vedkommende er den et nyt Bevis paa den Tiltrækning, hans stortskaarne Personlighed kunde udøve ogsaa paa anderledestænkende¹, og hvad Fischer angaar, vil Monrads Breve i Forbindelse med de øvrige Bispers afgive vægtige Vidnesbyrd til Fordel for en Mand, hvis Omdømme — med eller uden egen Skyld — ofte har været udsat for en ublid Medfart.

De sidste af de her meddelte Breve hidrører fra Laubs Efterfølger som Biskop over Viborg Stift *Hans Jørgen Swane* (1821—1903), der gennem sin mere end 20-aarige Bispevirksomhed vandt sig et Navn som en usædvanligt fremragende kirkelig Administrator². Swanes Breve bærer de samme Karaktermærker som saa mange af hans Bispekollegers: Klarhed i Formen, Ansvarsbevidsthed over for Kirken som Helhed saa vel som over for de enkelte Personligheder og en stærk Afstandtagen fra den grundtvigske

¹) Selv Georg Brandes, mod hvem D. G. Monrad skarpt havde polemiseret, omtaler ham med kendelig Respekt, om end med Beklagelse af, at hans »stærke Aand desværre var omtaaet af Teologi« (Georg Brandes, *Levned* II, 85, jvfr. I, 155—6).

²) Bidrag til Belysning af denne Mands Personlighed og Virksomhed er i nyere Tid især fremkommet i Bind XLIII af »Memoirer og Breve« (Biskop Jørgen Swane og hans Hustru Magdalene f. Bruun), 1925; i Johs. Gøtzsche, Frederik Zeuthen, 1927, især S. 127 f., 140 ff., 151 f., 156 f., og i V. Helweg-Larsen, *Levnetsoptegnelser*, 1930, S. 119, 131.

Retning. Ganske særlig kommer den sidstnævnte Ejendommelighed til Orde, naar han stod over for en Forbindelse mellem Grundtvigianismen og liberale politiske Strømninger. Typisk for Biskop Swanes høj Kirkelige og politisk konservative Standpunkt er saaledes en Ytring i et Brev fra 1878, hvori han taler om Propaganda fra »en modbydelig Blanding af grundtvigiansk og venstre-agtigt Uvæsen«¹.

F.

BREV FRA BISKOP HANS LASSEN MARTENSEN.

1.

24 Sptbr. 77.

Deres Excellence

takkes for Meddelelsen af hermed tilbagefølgende Brev. I min Skrivelse til Biskop Laub havde jeg, for at give mine Forestillinger en større Vægt, tilføiet, at D. Ex. for mig havde yttret, at De antog, at det omtalte Arbeide² neppe kunde være fornødent. Da det imidlertid sees, at disse Forestillinger ikke have fundet Indgang, da dette Arbeide maaskee ogsaa kan tjene til hans Adspredelse, og da Lægen ingen Indsigelse gjør, bør man vel hermed være beroliget.

Deres ærbødigste

H. L. Martensen.

G.

BREVE MELLEM BISKOP D. G. MONRAD OG
KULTUSMINISTER J. C. H. FISCHER.

NR. 1—45.

¹) Jvfr. nedenfor S. 389.

²) Hermed sigtes aabenbart til det Arbejde med Ordningen af Viborg Bispearkiv, som Biskop Laub ønskede at afslutte, førend han nedlagde sit Arbejde, jvfr. Laubs Brev af 20. September 1877 (her foran S. 112).

1.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing den 8 Juli 1875.

Kjære Excellence!

Tak for den hurtige Afgjørelse af Brøndsteds Sag¹.

Jeg beder Dem ret indstændig om at skaffe os til Skovlænge og Rødby to dygtige Præster, hvortil høilig trænges. Rødby² har navnlig først havt en gammel Præst, der aldeles ikke gav sig af med at prædike, men lod det besørge ved idelig vexlende Kapellaner. Jacobsen var i Begyndelsen ret livlig, men har i de senere Aar lidt af Hjerne-Sygdom. Brøndsted lever skilt fra sin Kone, og har ovre i Vestindien³ faaet et Planter-Væsen, som vore Bønder slet ikke kunde forstaae. Der er iøvrigt noget meget Respektabelt og Elskværdigt saavel hos Jacobsen som Brøndsted. Forholdene ere begge Steder (Rødby, Skovlænge) af den Beskaffenhed, at Deres Excellence er fuldstændig berettiget til ikke at tage nogetsomhelst Hensyn til Ancienniteten⁴. — Hvad Maribo⁵, der er Stifts-Kirke, angaaer, da troer jeg, at det er Skik, at Biskoppen hører over Ansøgningerne. I alt Fald udbeder jeg mig, at der

¹) Den 21. Juni 1875 havde Sognepræst i Skovlænge-Gurreby Andreas Christian Brøndsted (1801—91) faaet Afsked.

²) Rødby-Ringsebølle var ledigt efter Christian Peter Jacobsen (1810—80), der efter at have været Sognepræst der siden 1858 havde faaet Afsked 4. Maj 1875. Hans Formand sst. 1818—58 var Christian Carl Mejer (1778—1863), til Efterfølger fik han Ovidius Sophus Assens (1832—1914), siden tillige Stiftsprovst for Lolland-Falsters Stift.

³) A. C. Brøndsted havde 1831—42 været Præst paa St. Thomas og St. Jan.

⁴) Til Sognepræst i Skovlænge udnævntes 30. August 1875 den residerende Kapellan i Tirsted-Skjørringe-Vejleby Magnus Holst Claussen (1830—91), siden i Idestrup.

⁵) Den 31. Maj 1875 var Sognepræsten (siden 1843) i Maribo-Hillested Peter Bergenhammer død. Til hans Efterfølger udnævntes 13. September s. A. Provst Jens Laurits Verner Jørgensen (1822—1904), hidtil Sognepræst i Lemvig.

maa blive viist mig denne Venlighed. Jeg har havt mange gode Timer i Kultus-Ministeriet¹. Det er virkelig et udmærket Personale, men det trænger til at have en Minister med en Arbejdsdygtighed som den, hvorefter De er i Besiddelse.

Med udmærket Høiagtelse

ærbødigst

D. G. Monrad.

2.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. 14/7 75.

Betænkning.

1

Hvis der i Lolland-Falster Stift er en Stiftskirke, saa maa Mariibo være det, thi der holdes Landemodet. Da Ordinationerne foretages sammesteds og Stedets Præst tager dem, der skulle ordineres, til Alters, og prædiker ved hver Ordination: saa kommer han herved til at indtage en betydningsfuld Plads blandt Stiftets Geistlige.

2

*Levinson*² begavet, men fandt ikke Indgang i Randers og forstaaer ikke at vinde en Kjøbstad-Befolkning.

*Sidenius*³ skal i Fredericia have viist, at han er temlig ubetydelig.

¹) D. G. Monrad havde selv været Kultusminister 1848, 1859 og 1860—63, desuden 1855—59 Chef for Kultusministeriets 3. Departement.

²) Den konstituerede residerende Kapellan ved St. Mortens Kirke i Randers siden 1868 Lorentz Johannes Levinson (1821—1905), siden Sognepræst i Sæby-Hallenslev.

³) Sognepræst i Ærøskøbing Jacob Sidenius (1823—76), Kateket ved Michaëlis Kirke i Fredericia 1859—72.

*Rohde*¹ og *Assens*² have begge et særdeles godt Navn. *Rhode* skal have en vindende Personlighed, men jeg frygter for 1) at han er noget svagelig; 2) han har ikke prøvet sine Kræfter i Kjøbstadens særlige Forhold; 3) en Mand over 50 bør ikke ombytte Land med Kjøbstad. — *Assens* er trængt igjennem i Nibe og har faaet Folk til at gaae i Kirke. Han synes i enhver Henseende at egne sig til at komme til Rødby, og er en Mand i kraftig Alder.

3

Med Hensyn til Aalborg henledes Opmærksomheden paa Kofod-Hansen i Thoreby³, der vil forstaae at hævde en saadan Stilling ved sin aandelige Overlegenhed. Han er en alvorlig Kristen, var tidligere stærkt paavirket af Kierkegaard, har havt et lille Sammenstød med Martensen⁴, ærgrede mig for to Aar siden ved uoverlagte Yttringer om Præste-Dannelsen i en lille Piece⁵, men det synes, at han efterhaanden har vundet den aandelige Ro, som en saadan Stilling vilde kræve, og jeg nærer ikke nogen

¹) Formentlig Theodor Rohde (1821—86), Sognepræst i Sølsted-Vedtofte, siden i Finderup.

²) Den S. 319 nævnte Ovidius Sophus Assens.

³) Den bekendte teologiske og æstetiske Forfatter, Sognepræst i Thoreby Hans Peter Kofoed-Hansen (1813—93). Der er formentlig Tale om Besættelsen af Aalborg Bispestol efter Peter Christian Kierkegaard. Om det indbyrdes Forhold mellem Monrad og Kofoed-Hansen se P. P. Jørgensen, H. P. Kofoed-Hansen (Jean Pierre) med særligt Henblik til Søren Kierkegaard S. 585 ff.

⁴) Det »lille« Sammenstød med Martensen havde fundet Sted 1856—57, i hvilke Aar Kofoed-Hansen havde udgivet to Fejdeskrifter mod Martensen, der længe bevarede en bitter Sindsstemning over for Angriberen (jvfr. Kirkehist. Saml. 6. R. II, 202).

⁵) 1874 havde H. P. Kofoed-Hansen udgivet en Pjece, »Nogle Ord om Præstens Stilling og Uddannelse«, hvori han havde foreslaaet en mere praktisk Uddannelse af de vordende Præster og en Formindskelse af den teoretiske Kundskabsmængde ved Eksamen. 1875 fulgte af samme Forfatter: »Yderligere Bemærkninger om Præstens Stilling og Uddannelse. Et Forsvarsskrift«.

Tvivl om, at selve Embedet vilde bidrage til at fremkalde den fornødne Forsigtighed i Yttringerne. Om han kunde attraae en saadan Ansættelse, vides ikke.

Med Tak for Deres Excellences Brev af 11 d. M.

Deres

med udmærket Høiagtelse

ærbødigste

D. G. Monrad.

3.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. 30 Aug. 1875.

Deres Excellence!

Jeg er forvisset om, at Provst Jørgensen ikke vilde vægre sig ved at overtage Provste-Forretningerne i Fuglse Herred¹, hvis det ønskedes; og drister mig endogsaa at gaae i Caution for ham i saa Henseende. Efter hvad jeg har erfaret, nyder han stor Anseelse — navnlig som Leiligheds-Taler, og staaer paa en god og smuk Fod til Menigheden. Det er sagt mig, at Levinsen ikke har kunnet finde Indgang i Kjøbstaden, men iøvrigt kjender jeg ligesaa lidt ham som Prior². Den, der maatte blive indstillet af Deres Excellence, vil blive modtaget af mig med Tillid, da jeg ingenlunde har nogen særlig Forkjærlighed for Jørgensen. Afgjørelsen af Aagaards Ansøgning om Entledigelse³, og af

¹) Som Provst for Fuglse Herreds Provsti vedblev dog at fungere den siden 1861 udnævnte Sognepræst i Errindlev-Olstrup Adser Hansen Blume (1804—76).

²) Læsningen ikke helt sikker. Der er i saa Fald vel Tale om 1. residerende Kapellan ved Vor Frue Kirke i København Daniel Christian Prior (1834—1921).

³) Sognepræst i Sønder Kirkeby-Sønder Alslev Christian Rasmus Aagaard (1805—85) fik Afsked 30. August 1875.

Ordningen i Vesterborg-Birket¹ imødesees med Længsel.
Med oprigtig Tak for Deres Brev

Deres med udmærket Høiagtelse
ærbødige
D. G. Monrad.

4.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. 5/11 75.

Det vilde være mig meget kjært, om der ved Deres Excellences Velvillie snart maatte blive resolveret paa Cand. theol. Vindings Ansøgning om at aflægge for mig kateketisk og homiletisk Prøve. Han skulde ansættes som Kapellan hos Provst Koch², og det er mig meget magtpaaliggende, at Ansættelsen kunde finde Sted allerede i denne Maaned, da der er Ordination først i December.

Med udmærket Høiagtelse
Deres ærbødige og hengivne
D. G. Monrad.

5.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. 13/1 76.

Excellence! vaagn! Friis Skjelby-Gjedesby³. — Jeg har Deres mundtlige Løfte, at De vil støtte hans Entledigelse.

¹) Sognepræsten i Vesterborg-Birket, Dr. phil. Lars Nannestad Boisen var død 22. April 1875. Til hans Efterfølger udnævntes 10. December s. A. Sognepræsten i Landet-Ryde Johan Georg Rasmus Nielsen (1816—81).

²) Til personel Kapellan hos Sognepræsten i Nørre Vedby-Nørre Alslev, Provst Hans Peter Gyllembourg Koch (1807—83) udnævntes 22. November 1875 cand. theol. Hans Kruse Winding (1849—1920), siden Sognepræst i Haarslev-Tingjellinge.

³) Sognepræsten i Skjelby-Gjedesby Christen Begtrup Friis (1808—98) fik Afsked 9. Februar 1876.

Glædeligt Nytaar! Deres Navn under mange nye Love
og mangelen ny Fugl til Deres Skabe!

Med udmærket Høiagtelse

Deres ærbødige

D. G. Monrad.

6.

Fra D. G. Monrad.

Skrevet sengeliggende i

Nykjøbing den 6 Septbr. 1876.

To Ting ligge mig paa Hjertet, og jeg har det Haab til Deres Excellences gamle Velvillie, at den ikke tager min Aabenhed ilde op.

1) Vi har en verdensberømt Musiker: Gade, og denne har givet Hyllested en Attest, der sandsynligviis vilde aabne ham en Løbebane overalt i Verden. Det staar for mig som en Skandale, om den ikke skaffede ham Organistpladsen i Nykjøbing. Naar man har en udmærket theologisk Kandidat, ansætter man ikke som Præst en jævnt begavet Seminarist¹.

2) Jeg tillader mig at lægge et godt Ord ind for Pastor Richardt². Han har hjulpet mig ved Udarbeidelsen af en Oversættelse af Esaias, Hiob, Psalmerne, og jeg har offentlig udtalt min Anerkjendelse af ham som af en fint udviklet og skarpt tænkende Theolog. Han er for Tiden Danmarks *største religiøse Digter*. Derom er der aldeles ingen Tvivl. Han er i Besiddelse af gode, meget gode theologiske Kundskaber og jeg har med Fornøjelse tilbragt mange Timer

¹) Ved Skrivelse af 17. Oktober 1876 bifaldt Ministeriet Stiftsøvrighedens Indstilling om Besættelsen af Embedet som Organist ved Nykjøbing F. Kirke med Pianist August Hyllested (Kultusministeriets 1. Departement, Brevbog 1876 Nr. 2899).

²) Digteren, daværende Kapellan pro loco i Store Hedinge Ernst Christian Richardt (1831—92) blev 16. Oktober 1876 Sognepræst i Ørsted, siden Stiftspræst ved Vemmetofte.

med ham, samtalende om theologiske Gjenstande. Han er særdeles begavet som Taler og fik admodum laudabilis for Prædiken. Han er efter min Mening et Bispeemne. At han fik haud II viser kun, at man ikke altid kan stole paa Examens-Karakter. Voilà la vérité, rien que la vérité, et toute la vérité.

Med udmærket Høiagtelse

Deres ærbødige

D. G. Monrad.

7a.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing den 24 Septbr. 1876.

Deres Excellence

laane et venligt Øre til følgende Begjæringer:

1) En Resolution i Sagen om Organistembedets Besættelse udbedes snarest¹.

2) Det vilde være mig overordentlig kjært, om De vilde sætte Dem ind i Fabriken Lollands Affærer, og virke for en Hjælp af Staten, hvis De finder, at den fortjener det².

3) Jeg kjender ikke Justitsministeren. Var det ikke muligt, at De kunde gjøre ham opmærksom paa, at den nye Klosterbygning har været færdig et halvt Aar, men staar hen til Unytte, fordi Justitsministeriet ei resolverer med

¹) Jvfr. S. 324.

²) 1872 blev Sukkerfabrikken »Lolland« grundet af Brødrene Erhard og Johan Ditlev Frederiksen (jvfr. S. 326). 1877 gik Fabrikken fallit og overtoges af Interessentskabet »Højbygaard«, senere af »De danske Sukkerfabrikker« (Povl Drachmann og L. Estrup, Aktieselskabet De danske Sukkerfabrikker S. 23—25). Om Monrads Forsøg paa gennem Støtte til sin Svigersøn Prof. Frederiksen (jvfr. S. 327—8) at hjælpe ogsaa Sukkerfabrikken se Andreas Frederik Kriegers Dagbøger, udg. af Elise Koppel, Aage Friis og P. Munch, VI, 186.

Hensyn til Besættelsesmaaden, hvorom der er forskellige Meninger¹.

Med udmærket Høiagtelse

Deres forbundne og ærbødige

D. G. Monrad.

7b.

Fra J. C. H. Fischer.

Kjøbenhavn den 1ste October 1876.

Deres Høiærværdighed!

Organistsagen har jeg allerede for en Ugestid siden afgjort efter Deres Ønske; det kan kun være Expeditionen, der staaer tilbage.

Ørsted Sognekald har jeg endnu ikke »faaet ind«; men jeg antager, at Afgjørelsen ogsaa her vil kunne blive, som De ønsker den.

Klostersagen har jeg mindet Nellemann om. Han kjendte den ikke, men han lovede uden Ophold at tage den for.

Fabrikken Lollands og i det Hele vore Runkelroesukkerfabrikkers Forhold ere vist ikke tilfredsstillende, og det har været min Frygt lige fra Lovens Vedtagelse om dette Sukkers Beskatning², at man gik dem for nær. Jeg blev overbeviist derom ved et Besøg af Hr. Frederiksen³, men det var umiddelbart før tredie Behandling i Landstinget

¹) Justitsminister var 1875—94 Professor, Dr. jur. Johannes Magnus Valdemar Nellemann (1831—1906). Den nye Bygning ved Nykjøbing Hospital blev taget i Brug samme Efteraar (H. R. Hiort-Lorenzen og F. P. G. Salicath, Repertorium over Legater og milde Stiftelser i Danmark III, 16—17).

²) Lov af 3. Maj 1873 om Beskatning af indenlandsk Roesukker. Under Lovforslagets Behandling i Landstinget havde Fischer flere Gange taget Ordet (Rigsdagstidende, Forhandlinger paa Landstinget, 1872—73 Sp. 1108 ff., 1544 f., 1546 f.).

³) Formentlig Fabrikant Christian Erhard Frederiksen (1843—1903) eller hans Broder Johan Ditlev Frederiksen (1846—1926).

og altsaa for seent. Der vil nu blive forelagt et Lovforslag om en større Rabat paa Beskatningen¹. Jeg er ellers ikke imod en Beskyttelse, men jeg skjelner imellem de Tilfælde, hvor der ved den skabes en stor Virksomhed paa en tom Byggeplads og hvor der efter Virksomhedens Ophør kun er en øde Plads og sultne Arbeidere tilbage, og et Tilfælde som dette, hvor man tager vore bedste Jorder til en anden Dyrkning, efter hvis Ophør de igjen ville give Hvede. Her maa Sagen kunne bære sig selv, om den skal være berettiget. Ikke desto mindre skulde jeg være gaaet med til en midlertidig og moderat Beskyttelse; men Krieger² modsatte sig bestemt, og hos Landstingets Landmænd fandt jeg ingen Interesse for Sukkerdyrkningen hos os.

Med særlig Høiagtelse

Deres ærbødige

Fischer.

8.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing 12/3 77.

Jeg vilde føle mig meget beroliget, og være Deres Excellence uendelig forbundet, om De vilde give mig en Notits, inden De tager nogen Beslutning med Hensyn til Professor Frederiksen³, forsaavidt saadan Beslutning

¹) Den 8. December 1876 blev i Folketinget forelagt »Forslag til Lov om Afgiften af indenlandsk Roesukker«.

²) Professor Andreas Frederik Krieger (1817—93) var Medlem af Landstinget 1863—90.

³) Til Forstaaelse af dette Sted og en Række andre i de senere Breve skal under eet følgende anføres: Talen er om Monrads Svigersøn, Nationaløkonomen Niels Christian Frederiksen (1840—1905), fra 1867 Professor ved Universitetet og fra 1866 Medlem af Folketinget, oprindelig tilhørende den venstreorienterede Fløj af de Nationalliberale (Mellem-partiet), senere Venstre. Foruden af sin videnskabelige og politiske Virksomhed var Frederiksen levende optaget af storstilede, men usikre

maatte komme under Overveielse. Jeg tør ansee Ikke-Svar som Samtykke.

Med udmærket Høiagtelse

Deres ærbødige

D. G. Monrad.

9.

Fra D. G. Monrad.

p. t. Marienborg 18/3 77.

Hjertelig Tak for Deres Excellences Brev. Nedenfor er en Recept til Lægedom for Statens Brøst. Det vilde være morsomt, at see Forbauselsen. Man er jo forberedt paa at sønderrive en provisorisk Finantslov. Skulde Lovudkastene forkastes, vilde Ministeriets Stilling være langt heldigere.

Altsaa, hvis Rigsdagen ei bliver enig om en Finantslov, forelægger Regjeringen nedenstaaende to Lovudkast for den nu samlede Rigsdag.

Handelsforetagender. Blandt andet havde han købt udstrakte Landbrugs- og Skovejendomme i Sverige, og for at støtte Driften af disse og af Sukkerfabrikken »Lolland«, som for en stor Del ejedes af hans Brødre, stiftede han en særlig Bank, Centralbanken. Hans hidtidige Kreditgiver, Industribanken, trak sig nu tilbage, hvad der medførte Fallit baade for Frederiksen og for Sukkerfabrikken. Da han samtidig blev angrebet af en alvorlig Sygdom, maatte han 1877 nedlægge sit Folketingsmandat, tog ogsaa Afsked fra Universitetet og rejste til Amerika, hvor han paa ny kastede sig ind i en stort anlagt Forretningsvirksomhed, men atter led Skibbrud. — Marcus Rubin, der med stor Veneration mindedes N. C. Frederiksens rige Begavelse og charmerende Personlighed, har stærkt fremhævet det fantastiske Præg, som heftede ved hans mange Foretagender, ja kendetegner ham endog som »Svindler« (Marcus Rubin, Nogle Erindringer S. 57—63; jvfr. Th. Graae, Moderne Profiler S. 139—56 og N. C. Frederiksens Erindringer i Tilskueren 1892 S. 617—40).

Nr. 1

Finantsloven for 1876—77 skal være gyldig fra 1 April til 1 November 1877.

Nr. 2

Udkast til en Grundlovsforandring. Opnaaes der ikke Enighed mellem Folkething og Landsting om en Finantslov, da gaar Rigsdagens Myndighed med Hensyn til samme over til et Udvalg, bestaaende af 50 Medlemmer, hvoraf hvert af Thingene vælger Halvdelen efter Forholds-Valgmaaden.

Skulde det foreslaas, at Thingene træde sammen og afgjøre Finantsloven for Rigsdagens Vedkommende, maa det med Bestemthed fastholdes, at Landstingets Medlem-Antal forøges med mindst 50 pCt.

Kaldes Rigsdagen ind i Septbr., kan Grundlovsforandringen være gjort i indeværende Aar. Regjeringen bør formentlig aabent vedkjende sig sin Ret til at give provisoriske Finantslove.

Pastor Beckmann i Hunseby er meget længelfuld efter at faa sin Afsked¹.

Med udmærket Høiagtelse

Deres ærbødige

D. G. Monrad.

10.

Fra J. C. H. Fischer.

Kjøbenhavn den 12 Mai 1877.

Deres Høiærværdighed!

Prof. Frederiksens Broder² har været hos mig idag for at bede mig fremme den indgivne Ansøgning om Afsked,

¹) Sognepræst i Hunseby siden 1866 Niels Kirkmoe Bechmann (1807—78) fik Afsked 3. April 1877.

²) Jvfr. S. 326.

om hvis Tilværelse jeg forresten først derved fik Kundskab, da Falbe-Hansen har overgivet den brevi manu til Schwartzkopf¹. Dette skal skee saa hurtigt, jeg er istand til det; jeg ønsker kun først paa Tirsdag at foredrage mine Kolleger Sagen i Ministermødet, men venter ikke der at møde nogen Modstand. Der har naturligviis oftere været talt til mig om F. og hans Stilling ved Universitetet, og jeg har sikkert mig betimelig Underretning gennem Justitsministeren, saa fremt der maatte indtræffe nogen Meddelelse af Interesse til Politiet; men der er Intet mødt. Derimod har jo oftere det Spørgsmaal været gjort mig, om jeg troede, at F. selv vilde ansee det for muligt, at han igjen optraadte som Docent i Statsoeconomie ved Universitetet. Dette Spørgsmaal falder nu bort. — Saa snart noget er forefaldet i Sagen, skal jeg tillade mig at meddele Dem det.

Det samme Forslag til at bøde paa vor politiske Kalamitet, som De var saa god at sende mig, modtog Estrup fra Hofj. Tutein² og jeg veed, at han strax udtalte Ministeriets Opfattelse for Hr. T., og at denne derigjennem ogsaa er bleven Dem bekendt. Tillad mig derfor kun at udtale, at et af begge Thing, hvert med lige mange Stemmer, valgt Udvalg til Finantslovens Afgjørelse høist sandsynlig vil udlevere os med Hud og Haar til Venstre. Vel lykkedes det endnu denne Gang at faae Majoritet hos Høire i Fællesudvalget (16 mod 14), men Tallet 15 af hvert Thing var just gunstigt for Høire, og dog havde det været muligt, at Valgmaadens Lotterie havde givet 15 og 15. Skulde der have været valgt 25 af hvert Thing, havde det været muligt, da Valgmaadens Usikkerhed voxer med Tallet af dem, der ere at vælge, at Venstre

¹) Den daværende Chef for Statistisk Bureau Vigand Andreas Falbe-Hansen (1841—1932), der 1877 blev Frederiksens Efterfølger som Professor i Statsøkonomi. — Christian Frederik Schwartzkopf (1817—93), 1856—80 Kontorchef for Kultusministeriets 3. Ekspeditionskontor.

²) Hofjærgermester Peter Adolph Tutein (1797—1885) til Marienborg.

havde faaet Fleertal og da vel ogsaa som en selvfølgelig Sag Magten. Jeg erindrer det meget vel, at De altid har holdt paa, at man maatte sikkre en Afgjørelse ved Tingenes Valglov eller paa anden Maade; men nu staae vi efter mit Skjøn overfor Nødvendigheden af at hævde Tokammersystemet i dets Konsekvenser, hvilket praktisk taget falder sammen med Kronens Ret.

I. A. Hansen¹ skal være bedre, men efter at Bønderne i Sjælland ere blevne mistænksomme ved andre finantsielle Kalamiteter, krævede de for en Uge siden Oplysning af hans Brandkasses Revisorer, om Kassebeholdningen var tilstede; de maatte da tilstaae, at de aldrig have seet den og deraf er fulgt Henvendelse til Politiet. Derved staaer det.

Med særlig Høiagtelse

Deres hengivne

Fischer.

11.

Fra J. C. H. Fischer.

Kjøbenhavn den 15. Mai 1877.

Deres Høiærværdighed!

Som Fortsættelse af mit sidste Brev skal jeg tillade mig at meddele følgende. Prof. Frederiksens Ansøgning om Afsked udtaler, at den svækkede Tilstand, hvori han endnu befinder sig efter sin Sygdom, ikke tør ventes »hurtigt at kunne overvindes« og at han ikke tør vente »i en nær Fremtid« at kunne overtage sine Embedsforretninger. En medfulgt Lægeattest støtter sig kun til Breve fra F. om hans Helbredstilstand. Det var maaskee nok tænkeligt, at et Ministerium kunde støtte en Indstilling om Ent-

¹) 1877 opdagedes det, at Bøndernes Tillidsmand og politiske Fører, Folketingsmand Jens Andersen Hansen (1806—77) i en Aarrække havde besveget den af ham ledede Brandkasse og den dertil knyttede Kreaturforsikringsforening for ca. 200 000 Kr.

ledigelse paa Hensyn til at en Embedsmand ikke »hurtigt« eller »i en nær Fremtid« kunde ventes at ville tilbagevinde sine Kræfter, nemlig naar der var Brug derfor og Sagen særdeles paatrængende; men paa Ansøgning kan det ikke skee. Ved en saadan vil kun kunne motiveres et Forlængende om forlænget Permission. Som Omstændighederne nu ere, maa jeg, efterat jeg idag har forhandlet om Sagen med mine Kolleger, antage, at det er rigtigst, at Forestillingen om Entledigelse motiveres derved, at hans, forresten Universitetet uvedkommende, Privatforhold maa ansees for i saa høi Grad at have vanskeliggjort hans Stilling ved Universitetet som Docent i Nationaloeconomien, at det ikke kan ansees for heldigt, at han efter sin eventuelle Tilbagekomst gjenindtræder i sin Stilling som Professor.

Det vilde være mig meget kjært, om De vilde sige mig det, hvis De maatte finde Noget at erindre derved.

Den af Politiet foretagne Undersøgelse af I. A. Hansens Brandkasses Beholdning udviste, at der efter Bøgerne skulde findes 65,000 Kr., men fandtes contant 3—400 Kr., i tvivlsomme Papirer 11—12000 Kr. og reen Deficit 53.700 Kr. Han selv var sengeliggende.

Med særlig Høiagtelse

forbliver jeg

Deres meget forbundne

Fischer.

12.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. den 15 Mai 1877.

Jeg er Deres Excellence meget forbunden for Deres venlige og beroligende Brev af 12 d. M. Professor Frederik[sen]¹ er efter min fulde Overbevisning en ren og ædel

¹) Jvfr. S. 327—8.

Karakter, en blød og kjærlig Sjæl, men ikke desto mindre faar jeg det Indtryk, at der i flere Henseender falder ham til Last en Fremgangsmaade, der, i det Mindste saaledes som Forholdene nu stille sig, er i Strid hermed. Denne besynderlige Modsigelse forklarer jeg saaledes: Han har manglet saavel juridisk Dannelse som den Takt, et langt Liv i Forretninger give; han er blevet grebet af den underlige Svimmelhed, der næsten altid griber dem, der staa ved Randen af en Fallit.

Jeg kan meget godt forstaa, at Ministeriet har havt Betænkelighed ved at foreslaa en Grundlovsforandring, og Deres Excellence har anført vægtige Grunde derimod. Hvad jeg derimod ikke kan forstaa, er, at man ikke har søgt at faa Finantsloven 1—15 April forlænget. Kun naar dette Forsøg var mislykket, forelaa Nødvendigheden af en provisorisk Finantslov¹, og en saadan bør ei gives uden en klar Nødvendighed. Jeg veed, at Krieger, Hall, Klein o. s. v. ere af en anden Mening. Min Overbevisning gaar som en Perpendikel mellem to Modsætninger. Snart siger jeg: »Du maa være gal, da du finder, at alle Andre ere gale«. Snart siger jeg: »Nu gaar den hellige Antonius's Spaadom i Opfyldelse.« Han har nemlig spaat: »Tid vil komme, da alle Mennesker ville være gale paa Een nær; og de ville alle sige til den Ene: du er gal.« — Jeg vilde meget gjerne ogsaa i denne Henseende kunne slutte mig til Ministeriet. Den provisoriske Finantslov er iøvrigt et tveægget Sværd. Nu er den anvendt mod Folkethinget. Men Tiderne skifte, og den Tid kan komme, da den vil blive anvendt mod Landstthinget. Har Kongen været nødt til at tage Ministre, som ei tiltale ham, saa er det Værn nedbrudt, som Kongen og Kronen havde i Landstthinget. Det forekommer mig iøvrigt, som om de talløse Tillidsadresser bebude et Omslag. Hansens Ulykke — var jeg rig, betalte

¹) Den 12. April 1877 var den første provisoriske Finanslov blevet udstedt.

jeg hans Deficit, i den Grad rustet ei gammel Kjærlighed, — er det, at det forenede Venstres Forbindelse med Socialisterne vil styrke Omslaget. Jeg haaber, at Omslaget efterhaanden vil blive saa stort, at Min. ved en Opløsning af Folkethinget faar Flertal i samme. Men lykkes det ikke, da besværges jeg Deres Excellence ikke at være med til at regjere med fortsatte Opløsninger og en Række provisoriske Finantslove. Tillad mig at sige i Tankesprog for Kortheds Skyld, hvad jeg ønsker at tilføie.

1) Viis Mand hører taalmodig, beholder det bedste.

2) Præst har altid Noget at udsætte ved anden Præsts Prædiken. Saa gaar det en afgaaet Minister.

3) Estrup hylder ikke monarkiske Grundsætninger, men en haltende Parlamentarisme. Han siger ikke: »Jeg bliver, saa længe jeg har Kongens Tillid og kan udrette noget Godt for mit Land,« men: »Jeg bliver, saa længe jeg har Kongens og *Landstingets* Tillid.« Han hopper paa eet Ben.

4) Det nærværende Ministerium er en Eensidighed, opstaaet som Modsætning til Folkethingets Eensidighed. Kampen staar mellem to Eensidigheder.

5) Kampen har sin Rod i den tidligere Modsætning mellem de Privilegerede og den uprivilegerede Bondestand. Vi se ned paa Bondestanden; det er ikke paa Grund af Dannelsen; har en Baron samme Dannelse, se vi ikke ned paa ham. Kun ved at behandle Gaardmændene som vore Jævnunge, kunne vi faa dem til at gaa til Høre. Nu gjøre vi en Gaardmand ikke til Ridder, men Danebrogsmand. Vi behandle dem som hørende til Almuen, og saa undre vi os over, at de slutte sig til Almuen.

5) Haffner har tre store Synder a) han udtaler sig officielt mod Kjøbenhavns Befæstning; b) han kommer med en Lov, der vilde undergrave Disciplinen¹; c) han koket-

¹) Den 4. Oktober 1876 havde Krigs- og Marineminister Wolfgang Haffner (1810—87) i Folketinget forelagt et »Forslag til Straffelov for Krigsmagten« (Rigsdagstidende, Forhandlinger paa Folkethinget 1876 —77 Sp. 24).

terer med Socialisterne. Og han er Medlem af et konservativt Ministerium!

6) Ministeriet strider ingeniunde for at beholde Magten, men for at de Andre ei skal faa den. Fremgangen bestaar i, at Personerne blive det Underordnede, og Sagerne det Overordnede.

7) *Sverig rustar, saa er det aldeles nødvendigt, at ogsaa vi ruste.*

16 Mai.

Saa langt var jeg kommet igaar, og jeg tænker, at De har faaet mer end nok af min Visdom. Jeg lever i politisk Henseende fuldstændig som Eremit. Derved faar man let en ensidig Betragtning af Sagerne. Paa Nr. 7 holder jeg meget stærkt. Jeg har idag faaet Deres Excellences Brev af 15 Mai. Jeg kan ikke andet end i enhver Henseende slutte mig til Deres Udtalelser. Idag venter jeg min Datter, Fru Frederiksen¹. Hun er haardt prøvet.

Med særdeles Høiagtelse

Deres ærbødige og hengivne

D. G. Monrad.

13.

Fra J. C. H. Fischer.

Kjøbenhavn den 23de Mai 1877.

Deres Høiærværdighed!

Min Ven Skeel² har en gammel Kakelovn, paa hvilken der staaer at læse: »Prudens respicit finem.« Denne er jeg oftere kommen til at tænke paa ved at gjennemlæse Deres

¹) Ada Maria Frederiksen f. Monrad (1841—1915).

²) Indenrigsminister Erik Vilhelm Robert Skeel (1818—84), oprindelig Fischers Ven, arbejdede siden for hans Afskedigelse.

Højærværdigheds politiske Betragtninger, og den bringer mig til at opkaste det Spørgsmaal m. H. t. disse, quinquam sit finis. Dette er mig nemlig ikke klart og derfor veed jeg heller ikke, om jeg ret har vurderet Enkelthederne. Under disse Omstændigheder veed jeg intet bedre end ogsaa at fremsætte nogle Betragtninger, om just ikke i Tankesprog, saa dog i korte Sætninger, og bede om, at disse maa tages for Svar.

Det er sandt, at en provisorisk Finantslov har to Sider, og at den af en Venstre-Regjering, hvis vi faaer en saadan, kan bruges til at øve Tryk paa Landstinget som nu paa Folkethinget. Men følger deraf, at Regjeringen den 31 Marts burde have rømmet Pladsen og derved strax givet det Leilighed til at udøve det Tryk paa Landstinget, som logisk Konseqvents kan aabne Udsigt til for kommende Tidens Vedkommende, hvis Kronens Ret i disse ikke maatte agtes efter Grundloven; eller følger deraf, at Ministeriet nu maa skynde sig ved første yderligere Modstand, der maatte vise sig, at kaste Portefeuillerne for Kongens Fødder og bede ham og Landet bøie sig for Venstres blide Villie?

2) Med en midlertidig Finantslov, der som vore hidtidige kun tilsteder »foreløbig« at udrede de nødvendige »løbende« Udgifter og opkræve Skatterne, kan regjeres en kort Tid paa følgende Betingelser: a) at det ikke tages for nøie med de to understregede Ord, b) at der er sikker Udsigt til at denne Tilstand efter meget kort Tid afløses af en virkelig Finantslov. Selv da er den mislig, men en aldeles utaalelig Tilstand vilde fremkomme, hvis en Regjering indlod sig paa at styre et Aar igjennem med en saadan Lov. Gjorde Høire det, vilde Intet sikkrere manifestere Venstre som Landets eneste Frelse end et slikt Forsøg. Men alle, der saae Situationen, saaledes som den blev ved den yderlige Brutalitet, der kom til den 31 Marts, vare enige med Regjeringen om, at den ei burde opgive ethvert Forsøg paa Forlængelse af den midlertidige Fi-

nantslov, hvorpaa Regjeringen indtil da havde tænkt, fordi der ikke derved kunde ventes hidført nogen kun tilnærmelsesviis taalelig Tilstand. Venstre vilde kun Krig eller Magten for sig.

3) Det er sandt, at Fremgangen fra den nuværende Tilstand skal (jeg tilføier »blandt andet«) bestaae deri, at Personerne blive det Underordnede, Sagerne det Overordnede, men det er ogsaa sandt, at de Personer, der have hidført Situationen, just have skudt Sagerne tilside for reent personlige Hensyn; naar de opgive dette, vil Alt jævne sig.

4) Ankerne mod Haffner ere ikke retfærdige.

5) Paa min Forestilling er den første Skolelærer bleven Ridder; det kan vel en Gaardmand ogsaa blive, hvis det er det Afgjørende.

6) Sverige ruster ikke, men mange Svenskere ønske leilighedsviis at faae en Deel Millioner f. Ex. 15 til at forbedre det svenske høist maadelige Krigsvæsen.

Tag nu til Takke med disse korte Bemærkninger.

Med særlig Høiagtelse

Deres ærbødige

Fischer.

14.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing den 28 Mai 1877.

Deres Excellence!

Først maa jeg takke Dem for Deres Brev af 25 d. M. Hvis jeg skulde beslutte at yttre mig offentlig om vore Anliggender, skal Deres Brevs Indhold atter gøres til Gjenstand for alvorlig Overveielse, inden jeg sætter Pen til Papiret.

Men finis. Jeg anser for Tiden Taushed for Pligt, men for at lette mig Pligtens Opfyldelse, finder jeg det til-

stedeligt at udtale mig der, hvor mine Udtalelser ei kunne gjøre Skade. Det forekommer mig, at Deres Excellence har Krav paa fuldstændig og aaben Udtalelse fra min Side. Hvis jeg herved alt har overtraadt eller skulde komme til at overskride de Grændser, som Hensynet til Deres Stilling foreskriver Uforbeholdenheden, da bedes De tilgive mig. De bedes erindre, at jeg i politisk Henseende fører et meget isoleret Liv, men ved denne Isolerthed blive Tankerne ofte kantede.

Al min Visdom samler sig i følgende Hovedsum: Ministeriet har opløst Folkethinget *een* Gang, har udstedt *een* provisorisk Finantslov; hvis det nu atter opløser Folkethinget *een* Gang, saa er efter min Opfattelse Maalet fuldt, saa maa der indtræde et Omslag, hvis Ministeriet ikke seirer ved Valgene.

Dette Omslag bestaar i, at Sagerne blive det overordnede, og Personerne det underordnede. Man siger: de og de Love *skulle* gennemføres, fordi de kræves af Landets Vel. For at de *kunne* gennemføres, maa Ministeriet bestaa af de og de Personer. Man gjør Indrømmelse med Hensyn til Personerne og ikke med Hensyn til Sagerne.

Ingen vilde saa godt som Estrup og Kabinetkets andre ledende Personer kunne foretage dette Omslag, thi de nyde en ubegrændset Tillid hos alle dem, eller det store Flertal af dem, der ikke høre til det forenede Venstre.

Det staar for mig som Forkasteligt at vedblive at rejse med fortsatte Opløsninger og provisoriske Finantslove. Jeg indrømmer imidlertid, at Stemningen med Hensyn til Ministeriet er i Fremgang. Jeg indrømmer ogsaa, at der maaske er en tredie Udvei, jeg kjender den ikke.

Der er en Politik, der dominerer saavel Personer som Forhold, det er den geografiske. Den vil tidligt eller sent tilveiebringe en Forstaaelse mellem Preussen og Sverig. Er Deres Excellence sikker paa, at der ei alt er en saadan Forstaaelse? Er De sikker paa, at der ei er en skjult Forbindelse mellem Sverigs Rustninger og Moltkes Udtalel-

ser¹? Har Sverig sin Leir i Skaane, bør vi have vor paa Sjælland.

Deres Excellence kan ikke lade Deres Tid blive optaget af private Skriverier, Deres Stilling lægger Dem Hindringer i Veien for at udtale Deres inderste Tanke; jeg vil derfor ingeniunde ansee det som et Tegn paa Uvillie, om De lader dette Brev ubesvaret, ja, det vil end ikke hindre mig i paa Ny at skrive til Dem, hvis Tankernes Trængsel skulde gjøre Tausheden for trykkende. Da jeg imidlertid den 1 Juni begynder en Visitats, der ender sidste Juli, saa vil Faren i saa Henseende ei være overhængende.

Da den provisoriske Finantslov var udkommen, mødte jeg Stiftamtmanden², der sprang af Glæde. Jeg sagde: *Respice finem*. Saaledes er der en skjøn Enighed mellem Deres Excellence, mig og Deres Vens gamle Kakkelovn.

Finis for mig er: Fædrelandets Vel, Kongens Tarv, Grundlovens Opretholdelse. Jeg, Martsministeriets sidste Rest, forsikkrer Dem, at disse Maal ei naas ved en fortsat fjendtlig Holdning mod Folkethingets Flertal.

Med udmærket Høiagtelse

Deres ærbødigt og oprigtig

hengivne

D. G. Monrad.

15.

J. C. H. Fischer til D. G. Monrad.

Kjøbenhavn den 25 Juli 1877.

Deres Høiærværdighed

har nu faaet saa meget af Visitatsernes Besværlighed, Kyllingesteg og Jordbær, at De maaskee vil tillade mig

¹) Der sigtes formentlig til en Tale, som Generalfeltmarskal Helmuth Carl Bernhard Moltke (1800—91) holdt i den tyske Rigsdag den 24. April 1877, og hvori han behandlede Styrkeforholdet mellem den franske og den tyske Hær (jvfr. Fædrelandet for 26. og 30. April 1877 samt Berlingske Tidende for 26. April 1877).

²) Stiftamtmand over Lolland-Falsters Stift, Kammerherre, siden Gehejmekonferensraad, Baron Frederik Christian Holsten (1804—85).

at indskyde et Par Bemærkninger til Deres sidste Skrivelse, for hvilken jeg er Dem meget forbunden.

Først vil jeg imidlertid bortrydde den Misforstaaelse, at min Stilling skulde paalægge mig at tage Hensyn, hvorved mine Udtalelser blive forskellige fra mine inderste Tanker. Dette er ikke saa. Hvad jeg har skrevet og skriver er fuldtud min Mening; var det ikke saa, vilde jeg ikke skrive.

Herefter gaaer jeg til Sagen og tillader mig af Deres Brev først at udtage to Hovedsætninger, af hvilke den enes Mening er denne: »Der maa skee et Omslag, bestaaende deri, at Sagerne for Fremtiden blive det Overordnede, Personerne det Underordnede.« Som denne Sætning er stillet, indeholder den en Formaning om, at Ministeriet er Forkjæmper for reent personlige Interesser, hvorunder Sagerne glemmes af det, medens det forenede Venstre har en Sum af Forslag (Sagerne), for hvilke det kæmper i Rigsdagen, men som Ministeriet modsætter sig. — Jeg kan forstaae, at langt udenfor Staaende, der læse Rigsdagsreferaterne i Bladene, kunne faae det Indtryk, at det, Venstre fører frem og forsvarer, er Noget, det virkelig vil føre igjennem, og at de Forslag, det nægter Overgang til 2den Bhdl., er det imod, men det er sandelig ikke saa. Læs f. Ex. Slutningen af det Foredrag, hvorved Grev Holstein motiverede, at man skulde nægte Forslaget om en ny Bygning til Polyteknisk Læreanstalt Overgang til anden Behandling¹, eller Bergs Svar til mig i sidste Samling ved 2den Behandling af Kultusministeriets Bud-

¹) Der foreligger her en Erindringsforskydning hos Fischer. Folketingsmand, Lensgreve Johan Ludvig (Louis) Carl Christian Tido Holstein-Lethrabort (1839—1912) havde ikke taget Ordet ved Behandlingen af Forslaget om Opførelse af en ny Bygning for den polytekniske Læreanstalt. Derimod havde han ved første Behandling i Folketinget af »Forslag til Lov om Opførelse af en Tilbygning til Charlottenborg Slot« den 17. Oktober 1876 bestemt fraraadet Forslagets Overgang til anden Behandling (Rigsdagstidende, Forhandlinger paa Folkethinget 1876—77 Sp. 370 ff.).

get¹, og De vil finde, at Holstein selv sagde om sine Realitetsgrunde, at dem kunde det tilsidst være det samme med — naar det var Ministeriet osv., og at Berg aabent vedgik, at f. Ex. Forslaget om Theatrets Lukning, hvis Mangelfuldhed jeg havde søgt at vise, slet ikke var stillet for at gennemføres, men just fordi det ikke kunde gennemføres, skulde det umuliggjøre Ministerens Stilling. Hvem er det her, der sætter Personerne over Alt?

Men nu siger De videre, og dette er den anden Hovedsætning: »man skal sige: De og de Love *skulle* gennemføres, fordi de kræves af Landets Vel. For at de kunne gennemføres, maa Ministeriet bestaae af de og de Personer. Man gjør Indrømmelser med Hensyn til Personerne, men ikke m. H. t. Sagerne.« — Men saaledes kan Spørgsmaalet i vigtige Punkter slet ikke stilles. Man maa her dele Sagerne i to Afdelinger. a) saadan, i hvilke Venstre, hvis det havde Magten, vilde gjøre just det, Ministeriet har foreslaaet, men som [det] af løse Skingrunde og under Hensyn til Personerne forkaster f. E. Bygningen til Polyt. Lærestalt, dito til Kunstacademiet osv. Her er Grund til at tale om at sætte Personerne over Sagerne, men Adressen er feil.

Jeg skal imidlertid indrømme, at der paa disse og lignende Punkter kan blive Noget gennemført, som ogsaa jeg ønsker gennemført, ved at lade Grundlovens § 13 springe og kalde Zytphen²; men i b) andre, og just de store Sager, forholder det sig heelt anderledes. Lad os tage Forsvarsvæsenet. Her har Ministeriet forelagt en Plan, om hvilken vore Sagkyndige have forenet sig. Den modsætter det f. V. sig og skyder en anden af eget Fabrik frem, som de Sagkyndige bestemt forkaste. Hvilken Udsigt er der da

¹) Venstres Ordfører, Folketingsmand Chresten Berghs Svar til Fischer findes i Rigsdagstidende, Forhandlinger paa Folkethinget 1876—77 Sp. 1489 ff., 1571 ff.

²) Formentlig Landstingsmand, Friherre Georg Frederik Otto Zytphen-Adeler (1810—78) til Adelsborg.

til at faae Forsvarssagen i Orden, til »at faae det gennemført, der *skal* gennemføres,« ved at kalde Venstre til Magten? — Lad mig nævne en anden Sag: Skolereformen. Læs Venstres Betænkninger over Halls Lovforslag, baade den af Folkethingets og Landstingets Udvalg afgivne¹, og sig mig da ogsaa her med disse for Øie, hvorledes det at kalde Venstre skal blive Midlet til at faae det gennemført, der *skal* gennemføres. Haabet maatte vel knyttes dertil, at Venstre heller ikke her mener Noget med hvad det har sagt.

Men jeg benægter ogsaa, at man uden videre kan sige: »det og det *skal* gennemføres,« thi hvor stor Vigtigheden end maatte være, saa bliver dog derimod at afveie, hvad Gjennemførelsen koster, og skulde det vise sig, at dette er en større og maaskee sikkrere Fare end Undladelsen, bliver Prisen for høi.

Jeg kan endelig hellerikke sige Ja til, at en Indrømmelse til Personerne, som den Deres Høiærværdighed synes at tænke Dem, *kun* er en Indrømmelse til Personerne. Selv i saadanne Tilfælde, hvor de nye Ministre vilde gjøre just det, deres Forgjængere have foreslaaet og de modsat sig, følger der Andet med. Og her ere vi da saa ved det afgjørende Spørgsmaal: vil det være forsvarligt af Ministeriet at træde tilbage, naar det maa sige sig selv, at det ikke er sandsynligt, at andre end Venstre ville tage Arven? Det vil glæde mig at høre Deres Mening derom.

Herefter tillader jeg mig endnu at nævne et Par andre Punkter i Deres Brev.

At det er »forkasteligt at vedblive at regjere med fort-

¹) Fischer tænker formentlig paa de Betænkninger, der blev afgivet af Folketingets og Landstingets Udvalg over det af daværende Kultusminister Carl Christian Hall (1812—88) 1872 forelagte »Forslag til Lov angaaende nogle Bestemmelser om Borger- og Almueskolevæsenet i Kjøbstæderne og paa Landet«. Betænkningerne foreligger trykte i Rigsdagstidende 1872—73, Tillæg B, Sp. 1175—1215; 1873—74, Tillæg B, Sp. 729—74.

satte Opløsninger og provisoriske Finantslove«, ere vist alle enige om, men Spørgsmaalet er, hvad følger deraf, og hvad er det, at nødvendiggjøre et saadant Regimente.

»Folkethinget er opløst *een* Gang,« siger Deres H., »*een* Gang til og saa er Maalet fuldt.« — Grundloven sætter ingen Grændse, hvorfor da just to Gange? Tre er dog et helligt Tal, syv ogsaa.

Naar Deres H. til Slutningen siger: »finis for mig er Fædrelandets Vel, Kongens Tarv, Grundlovens Opretholdelse,« og vedbliver: »jeg, Martsministeriets sidste Rest, forsikkrer Dem, at disse Maal ikke naaes ved en fortsat fjendtlig Holdning overfor Folkethingets Fleertal,« da tilstaaer jeg, at disse Ord i mine Øine indeholde en stor Miskjendelse af, hvorledes Folkethingets og de foregaaende, saa vel som det nuværende Ministeriums gjensidige Forhold har udviklet sig. Man gjør i Sandhed disse Regjeringer Uret, naar man bebreider dem fjendtlig Holdning overfor Folkethinget, og jeg benægter, at der lader sig paavise blot et Exempel i denne Retning.

Endelig: »Ingen vilde saa godt som Estrup og Kabinettets andre ledende Medlemmer kunne foretage dette Omslag, thi det nyder en ubegrændset Tillid.« Jeg skylder at takke for den udtalte gode Mening, men jeg maa tilstaae, at hvis jeg ikke tager meget feil, befinder De Dem i en stor Vildfarelse, hvis De troer, at nogen Svingning hen imod Venstre, foretagen af Ministeriet Estrup, vilde blive betragtet som Andet end et Tegn paa Svaghed, vilde blive udlagt paa anden Maade end Fønnesbechs Svingninger¹, der ikke vakte Høiagtelse.

Jeg tør nu ikke fortsætte længere for ikke over Grændserne at friste Deres Hds. Taalmodighed; men tillad mig endnu at sige, at jeg vil være meget taknemlig for at faae

¹) Godsejer og mangeaarig Minister Christen Andreas Fønnesbech (1817—80) repræsenterede i sin politiske Virksomhed et mæglende Standpunkt og vandt sig adskillige Fjender i den konservative Lejr ved sine gentagne Forhandlinger med Venstre.

Deres Tanker at høre om et Venstreministerium, som vi i Øieblikket kunne faae det; mine har jeg udtalt i en politisk Pjece, der udkom i 1873 under Titelen »Grundloven og det forenede Venstre«, tredie Afsnit.

Med udmærket Høiagtelse

Fischer.

16.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. den 27 Juli 1877.

Jeg blev glad overrasket ved min Hjemkomst igaar Aftes at finde et Brev fra Deres Excellence, og er jeg Dem taknemlig for, at De ikke har taget mine uforbeholdne Udtalelser ilde op. Iaften skal jeg atter ud og ender den 30 Juli min Forsommer Visitats; saa har jeg visiteret 19 Pastorater og 53 Skoler.

Forskjellige Sager ligge mig paa Hjerte.

1) Først klager jeg over, at min Indstilling angaaende Koch i Horbeløv ei blev taget til Følge. Nu har Deres Excellence det paa Deres Samvittighed, at Manden møder udekoreret i Evigheden¹.

2) Dernæst beder jeg om, at De ikke yderligere vil besvære Deres Samvittighed ved at lade det gaa paa samme Maade med Hensyn til Provst Petersen i Nakskov, der holder Jubilæum den 14 Aug.² Kunde ikke hans Ridderkors blive sendt mig til Overrækkelse?

3) Det er virkelig uhensigtsmæssigt at sulteføde Ka-

¹) Sognepræst i Horbelev-Falkerslev siden 1856 Johan Buntzen Koch (f. 1804) var aabenbart blevet indstillet til Dannebrogordenens Ridderkors, men døde allerede den 4. Juni 1877.

²) Sognepræst i Nakskov-Branderslev, Provst Christian Severin Petersen (1804—82) blev udnævnt til Ridder af Dannebrog 4. August 1877. Den 14. August s. A. fejrede han sit 50-Aars Embedsjubilæum.

pellanen i Banholm¹. Jeg imødeser med Længsel Ministeriets Resolution paa Stiftøvrighedens Indstilling. (P. S. Min Amanuensis bringer mig M. R., hvorfor takkes).

4) Kapellan Møller kan ikke længere holde det ud i Nysted. Christiani er en saare vanskelig Mand. Jeg beder, at De lægger i Møllers Vægtskaal ei alene hans egne Fortjenester, men ogsaa min Forbøn².

5) Ministeriet har — jeg tror det var Rosenørn-Teilman — givet den ravruskende gale Resolution, at Biskop og Provst ei har noget at gjøre med private Skoler. Jeg har i den Anledning gjort en Indstilling til Ministeriet for rum Tid siden 3 Jan. 1874³, men har endnu ikke faaet Svar.

Hermed er Listen over de Bispeembedet vedrørende Sager udtømt.

Jeg har nu i otte Uger udelukkende syslet med Kirke og Skole. Det var, som Slusen blev aabnet for de politiske Tanker ved Deres Brev, og jeg er ei længer i Stand til at staa mod deres Strøm. Jeg er i stor Spænding og Uro, og det Spørgsmaal, der volder denne Kamp, er dette: Skal du, eller skal du ikke træde offentlig frem med din Mening. Tro nu ikke, at jeg er saa indbildsk, at jeg antager, at det har nogen væsentlig Betydning for Ministeriet eller vor Udvikling i det Hele, om jeg tier eller om jeg taler,

¹) Embedet som Kapellan pro loco i Bandholm under Østofte (i Fuglse Herred) var oprettet ved kgl. Resolution af 18. Juni 1870. Det beklædtes siden 1875 af Christian Theodor Thomsen (1845—1920), siden Sognepræst i Vallensved. — M. R. Ministerens Resolution?

²) Hans Ludvig Møller (1843—1911), der var Kapellan pro loco i Nysted-Herridslev siden 1872, blev 12. September 1877 Sognepræst i Durup-Tøndering, siden i Horslunde-Nordlunde. Hans Sognepræst i Nysted var den excentriske Carl Emil Anton Christiani (1817—1901).

³) Monrads Skrivelse af 3. Januar 1874 findes i Kultusministeriets Arkiv, 2. Ekspeditionskontors Breve 1875 Nr. 248 (Rigsarkivet). Ministeriet fastholdt den i dets Skrivelse af 20. April 1871 truffne Afgørelse (Ministerialtidende 1871 A S. 78—9). Minister var den Gang C. C. Hall, ikke C. P. Rosenørn-Teilmann.

men for mig selv har det stor Betydning at udfinde, hvad der med Hensyn til min Fortid er min Pligt. Saa har de modstridende Tanker sluttet følgende Overenskomst: Opløser Ministeriet Folkethinget inden 15 Aug., saa tier du; i modsat Fald taler du. Det vilde være mig kjært, om jeg inden Trykningen maatte sende Deres Excellence Manuskriptet¹. Det er vel ikke sandsynligt, at De vil billige Indholdet; men jeg vilde derved kunne opnaa, at alle stødende Udtryk fjernedes. Velvillies-Forholdet mellem to Mænd forstyrres i Reglen ikke derved, at de ere af forskjellig Mening, men ved den Maade, hvorpaa Meningen er udtrykt, og jeg sætter stor Pris paa at bevare Deres Excellences Velvillie.

Det er paa ingen Maade min Mening, »at Ministeriet er en Forkjæmper for rent personlige Interesser,« jeg er tvertimod overbevist om, at det ingenlunde for sin egen Skyld holder paa Magten. Men da Ministeriet med et fjendtligt Flertal i Folkethinget aldeles ikke formaar at sætte Noget igjennem, saa concentrerer hele dets Virksomhed sig til et personligt Spørgsmaal, det nemlig at forhindre det f. V. fra at faa Magten. Deres Excellence spørger: »vil det være forsvarligt af Ministeriet at træde tilbage, naar det maa sige sig selv, at det ikke er sandsynligt, at Andre end Venstre ville tage Arven?« Herpaa svarer jeg, at det efter mit Skjøn er Ministeriets Pligt at træde af, naar det efter at have brugt i fuldt Maal ethvert konstitutionelt Middel, een provisorisk Finantslov og to Opløsninger, ei formaar at sætte Noget igjennem. Det gaar ikke an at blive ved at marchere paa Stedet. En konstitutionel Konges Visdom bestaar i at sige: Høire, Venstre, Høire, Venstre, og at sige disse Kommandoord i rette Tid. Det vilde falde haardt at finde sig i et Ministerium af det f. V., men man maa

¹) Hermed sigter Monrad formentlig til sine »Politiske Breve Nr. 9 —13«, 1877, med Undertitel: »Svimmelhed. Den provisoriske Finantslov. Parlamentarismen. Rigsrettsdommen i Theatersagen«.

finde sig i Saadant som i en Natur-Nødvendighed. Tiderne skifte; inden lang Tid vil det atter hedde: »Høire.«

Jeg er aldeles enig med Deres Excellence om, at det f. V.'s Bestræbelser ere udelukkende gaaet ud paa at komme til Magten. Jeg beklager det paa ingen Maade; men jeg finder ogsaa, at det samme Fænomen gjentager sig i alle folkevalgte Forsamlinger. Folkethinget og Landstthinget ere ikke lige stærke. Folkethinget er stærkere paa Grund af sin Taabelighed; Landstthinget er svagere paa Grund af sin Visdom. Folkething og Landstthing ere ikke lige stillede. Folkethinget er Seilene, Landstthinget Roret. Og saa vil vort Landstthing være baade Seil og Ror! Det gaar ikke — bliver man ved at regjere med provisoriske Finantslove og Opløsninger, saa kommer Omslaget med stort Rabalder, og derunder lider Danmark og Kongen, for hvem vi begge nære samme Hengivenhed. Dog jeg maa slutte. Jeg er inderlig overbevist om, at De ene har Fædrelandets Vel for Øie og beder Dem indstændig om at mene det Samme om Deres med udmærket Høiagtelse

ærbødige og hengivne

D. G. Monrad.

17.

Fra J. C. H. Fischer.

Kjøbenhavn den 3 August 1877.

Deres Høiærværdighed!

Førend jeg ventede det, havde jeg den Fornøielse at see et Brev fra Dem. Jeg gratulerer til den tilendebragte Visitats og følgende Deres Exempel vil jeg tillade mig i mit Svar at tage Forretningerne først.

ad 1. At denne Koch III¹ lagde sig til at døe saa ubegribeligt hurtigt, fralægger jeg mig alt Ansvar for.

ad 2. Om Provst Petersen er alt Forestilling nedlagt. 3 bortfalder.

¹) Jvfr. S. 344, 323, 373.

ad 4. At Hr. Christiani sen. er en vanskelig Mand, troer jeg gjerne, og hans Søn er vist intet vanslægtet Barn¹. Møller i Nysted har ogsaa hos mig beklaget sin Stilling, og jeg skal ved passende Leilighed være meget villig til at gjøre Mit til hans Befordring, skjøndt jeg ikke anseer ham for en Mand med sikker Holdning.

ad 5. Præsts og Biskops Forhold til de private Skoler skal jeg tage for; jeg har givet Bruun² Paalæg i denne Henseende. Disse Privatskoler ere, som De veed, Folkethingets Øiestene, og ad Lovgivningens Vei lader sig her Intet udrette. Jo taabeligere dette maaskee er, desto stærkere bliver Folkethinget derved.

Herefter beder jeg om Tilladelse til at gjøre et Par Bemærkninger angaaende Skrivelsens politiske Indhold.

Da Deres Høiærværdighed har besluttet at ville skrive, tager jeg dette som noget Givet, og De vil forstaae, at jeg med Nysgjerrighed imødeser Deres Yttringer. Jeg er Dem forbunden for den Tillid, De viser mig, ved at ville sende mig Manuscriptet til Gjennemsyn i den Hensigt derved at forhindre, at Udtrykkene skulle findes stødende, og jeg er Dem taknemlig for de dertil knyttede Bemærkninger; men jeg beder Dem overveie Sagen lidt nøiere. Først er Deres Høiærværdighed en saa dygtig og øvet Stilist, at et saadant Gjennemsyn er ufornödent; dernæst vilde det let fordunste ud i Verden, at et Manuscript til en Brochure imod Ministeriet havde været mig tilsendt til Gjennemsyn, og det vilde blive misforstaaet baade for Deres og mit Vedkommende; endelig føler jeg mig forvisset om, at Formen ikke vil udøve nogen Virkning paa mig (jeg er ikke forvændt) og være istand til at for-

¹) Frits Holger Christiani (1848—1931), personel Kapellan i Saks-købing, siden Sognepræst i Nibe-Vokslev.

²) Departementssekretær og Kontorchef for Kultusministeriets 2. Ekspeditions kontor, Justitsraad Frantz Christopher Bruun (1812—82).

styrre det Velvilliesforhold, der i Sandhed ikke er mig mindre kjært end Deres Høiærværdighed.

Jeg imødeseer altsaa Deres offentlige Udtalelse, og maa-skee var det rettest, at jeg nu afholdt mig fra enhver videre gaaende Bemærkning; men naar De udtaler, at vi komme ikke af Stedet, at Kongens Opgave er at sige Høire, Venstre, H., V., vel at mærke i rette Tid, og at efter »Venstre« vil det snart igjen komme til at hedde »Høire«, — saa finder jeg ingenlunde Beroligelse derved. Det er faae politiske Begivenheder, der *virkelig* lade sig gjøre om igjen, og gaae vi først over til at anerkjende, at naar Folkethinget ikke *vil* forhandle Lovforslagene, hverken dem, dets Fleertal selv forelægger, eller dem, Regjeringen forelægger, og vi derved komme til »at marchere paa Stedet«, da er dette *ikke* en Anklage imod den, der standser Maskineriet, men imod Regjeringen, og at denne derfor maa fjernes, — da have vi baade gjort Noget, der i og for sig er meningsløst, og forladt Grundlovens faste Stade: Kongen udnævner og afskediger Ministrene; og hvor befinde vi os saa? Jeg seer herpaa med Uro og kan ikke føle mig beroliget, hverken ved en Henviisning til hvad der skeer i andre Lande (thi hvad kommer det os ved?), eller ved en Lignelse om, at Landstthinget vil være baade Roer og Seil (thi hvad er det da Folkethinget vil?), eller ved et spøgende Udtryk om, at Folkethinget er det stærkere paa Grund af sin Taabelighed, Landstthinget det svagere paa Grund af sin Viisdom.

Medens jeg altsaa ikke troer at kunne være tilfreds med den af Deres Høiærværdighed fattede Beslutning og tvivler om, at De vil have Glæde af den, beroliger det mig dog naturligviis, at de samme let for Haanden liggende Momenter, formedelst hvilke der vil tilkomme Deres Yttringer en særlig Vægt, just ogsaa ville paalægge Dem særlige Forpligtelser ved at tale, hvad De selvfølgelig veed bedre end jeg og har ført ud i Konsekwentserne.

Men her har jeg ikke Ret til at tale længer. Jeg beder

Dem derfor at modtage en forbindtligst Hilsen fra Deres med udmærket

Høiagtelse forbundne
Fischer.

18.

Fra J. C. H. Fischer.

Kjøbenhavn den 5te August 1877.

Deres Høiærværdighed har lagt saa megen Vægt paa Provst Petersens Udnævnelse til R. af D.¹, at jeg ikke kan undlade at meddele, at den er skeet, og at Ordenstegnet vil blive Dem tilsendt til Overrækkelse.

Med sand Høiagtelse
ærbødigst
Fischer.

19.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. den 11 Aug. 1877.

Idet jeg takker Deres Excellence ret meget for Deres Brev og Billet og for Ridderkorset, maa jeg endnu engang uleilige Dem med et Par Linier. Jeg har talt med en Mand, til hvis Omdømme jeg har Tillid, og han har bestemt fra-raadet mig at komme for Tiden med en politisk Udtalelse. Efter hans Mening er der en Slingring i den store Vælgermasses Stemning; det er muligt, at Ministeriet kunde, naar en Opløsning fandt Sted, seire ved Valgene; en Udtalelse af mig vilde holde de Tvivlraadige og Vاكلende fast i det forenede Venstres Rækker. Uagtet jeg nu anser det for usandsynligt, at en Udtalelse af mig skulde øve nogensomhelst Indflydelse paa Valgene, saa anser jeg det dog for rettest at vente, idet jeg oprigtigt ønsker Mini-

¹) Jvfr. S. 344.

steriet Seir, men paa den anden Side ei kan ofre min Ungdomskjærlighed til Forfatningen. Om en Uges Tid skal jeg indskibe i Hamborg min yngste Datter; hendes Søster paa St. Thomas trænger til hende¹.

Med udmærket Høiagtelse

Deres ærbødige og hengivne

D. G. Monrad.

20.

Fra J. C. H. Fischer.

Kjøbenhavn den 7 Septbr. 1877.

Deres Høiærværdighed!

Idet jeg sender Dem min Tak for den Bemærkning i Deres Udtalelse til Ministeriet om Vigtigheden af at beholde Skoledirectørens Stilling overfor Skoleraadet ved Affattelsen af Budgettet for Skolefondet, hvis Rigtighed jeg fuldkommen anerkjender og har taget til Følge, beder jeg Dem kaste et Blik paa hoslagte Udkast og ved Leilighed sige mig Deres gode Mening derom. Naturligviis er det ingenlunde min Forventning at faae det gennemført².

Med særlig Høiagtelse Deres ærbødige

Fischer.

¹) Formentlig Karen Birgitte Monrad. Den ældre Søster Louise Dorothea Monrad (1845—1921) var gift med daværende Skoleinspektør paa St. Thomas, senere Rektor paa Herlufsholm, Professor Otto Frederik Bache (f. 1845).

²) Den 6. Oktober 1877 forelagde Fischer i Landstinget »Forslag til Lov indeholdende nogle Bestemmelser om Borger- og Almueskolevæsenet« (trykt i Rigsdagstidende 1877—78, Tillæg A, Sp. 1653—64). Krieger fandt dette Forslag lidet gennearbejdet og mente, at Fischer kun i ringe Grad havde taget Hensyn til de indhentede Betænkninger fra Biskopperne (A. F. Kriegers Dagbøger VI, 251). Jvfr. Kirkehist. Saml. 6. R. II, 634. Fischer sigter til en Skrivelse af 18. Aug. fra Monrad (2. Eksp. Ktr. DD Nr. 1009). — Om Monrads Stilling hertil jvfr. iøvrigt hans »Politiske Breve« Nr. 14—18 S. 24 ff.

21.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. 12/10 1877.

Deres Excellence bedes meget undskyldte, at jeg først nu besvarer Deres Brev af 7/9 77. Sagen er, at jeg først idag har opdaget det. Det laa inde i Lov-Udkastet¹, og da dette ikke egentlig er et foreliggende Spørgsmaal, eftersom det, som Deres Excellence bemærker, næppe kan tænkes gennemført, og da jeg er betaget af en stedse stigende Passion for Augustin², saa udsatte jeg Læsningen til en beleilig Stund og kom saaledes først til at læse det idag.

Jeg tillader mig at gjøre følgende Bemærkninger:

ad § 1

1) 2/5 55 § 3³: »til hvilket Skolen bør føre Børnene« er at foretrække for Lovforslagets: »som Børn i Gjennemsnit ere i Besiddelse af.«

2) Er det Meningen, at Børn skal kunne confirmeres uden at være udskrevne af Skolen? I saa Fald burde det være udtrykt tydeligere.

3) Jeg ønsker en Bestemmelse, der fastsætter, at Præsten skal ordne sin Confirmand-Undervisning, forsaavidt Forholdene tilstede det, saaledes, at Barnet ei forhindres fra at søge Skolen.

¹) Jvfr. foregaaende Brev.

²) Denne — ligesom en Ytring S. 362 om Fordybelse i Kirkefædrene — sigter til det omfattende patristiske Studium, D. G. Monrad i disse og følgende Aar var optaget af, og som især har nedfældet sig i to Arbejder »Den femte Bøn og dens Liv i Kirken indtil Luther«, 1883, og »Et Bidrag til den apostolske Troesbekjendelses Historie«, 1886. Augustin er behandlet udførligt begge Steder henholdsvis S. 348 ff. og S. 241 ff. — Ogsaa Johs. Fibiger mindes fra sine Besøg hos Monrad, at han altid traf Biskoppen siddende fordybet i sine Kirkefædre (Johs. Fibiger, Mit Liv og Levned S. 374).

³) Lov (af 2. Maj 1855), indeholdende nogle forandrede Bestemmelser i Anordningerne om Skolegangen og om Udskrivningen af Skolen.

ad § 2

4) Det bør formentlig udtrykkelig bestemmes, at de i denne § omhandlede Protokoller skulle føres af Skolekommissionerne.

ad § 3

5) Bestemmelsen ansees for meget uheldig. Det Offentliges Tilsyn med den private Undervisning bør ikke slappes, men skjærpes. Bestemmelse om private Skoler fattes. Ordningen i Kbhvn. bør være Forbilledet.

ad § 4

6) Mulkterne bør forhøies.

ad § 5

7) Pogeskoler kan være meget gode, naar Forstandsudviklingen hos Barnet fremmes i Hjemmet. Som Forholdene i Reglen ere paa Landet, er de forkastelige. Færdigheder kan vel bibringes, men Forstanden staar i Stampe. At faa et Barn paa 7 a 8 Aar til at tænke og tale, er Didaktikens Triumf. Jeg anser det for den sværeste Prøve, naar jeg lader de smaa Børn træde frem for Læreren og opfordrer ham til at føre en fornuftig Samtale med dem. De smaa Børns Udvikling fremmes i høi Grad ved Samlivet med ældre Børn. Frem og understøt Oprettelsen af *Asyler*. Disse fortjene Statens kraftige Hjælp.

8) Bring Barnet tidligt til at tænke og læse indenad, og opret saa *Skolebibliotheker*.

ad § 16

9) Alderstillæg bør falde i to Hoved-Afdelinger efter Alderen i det samme Embede og efter Alderen som Skolelærer. Man bør indrette det saaledes, at Andenlærerne hurtig faa Alderstillæg.

10) Tanken paa, at Bisper og Provster skulde kastes ud af deres nuværende Stilling til Folkeskolen, bliver mig bestandig mere modbydelig; men jeg indrømmer, at Forslaget stemmer med Tidsaanden.

Her har De al min Visdom. Deres Excellence bedes med Trofasthed at bevare Velvillien for Deres

med udmærket Høiagtelse

ærbødige og hengivne

D. G. Monrad.

22.

Fra J. C. H. Fischer.

Kjøbenhavn den 18 October 1877.

Deres Høiærværdighed!

For Anmærkningerne over Lovforslaget om Forandringer i Borger- og Almueskolevæsenet er jeg Dem meget forbunden; men jeg tillader mig at gjøre opmærksom paa, at De uden Tvivl ikke har benyttet det virkelige, Rigsdagen nu forelagte Forslag, men derimod det foreløbige Udkast, der afviger derfra i flere Punkter. Skolecontoiret, veed De, kan ingen Hjælp yde i sligt Tilfælde; efterat jeg havde gjort mit Udkast og ladet det trykke, har jeg derfor maattet raadføre mig med Sagkyndige, og derefter foretage nogle Forandringer.

I sit Foredrag ved første Behandling i Landstinget omtalte Krieger¹ en Udtalelse af Deres Høiærværdighed om Halls Lovforslag fra 1872; jeg erindrer ikke, hvor den findes, og vilde være Dem taknemlig for en Meddelelse derom ved Leilighed.

Jeg veed ikke, om det er Dem bekjendt, at Biskop Laub har begjært sin Afsked². Det bliver sikkert et vanskeligt Spørgsmaal at afgjøre, hvem der helst maa tænkes paa som hans Efterfølger.

Situationen i Rigsdagen er vedblivende den samme:

¹) Udtalelser af Landstingsmand, Professor Andreas Frederik Krieger (1817—93) i Rigsdagstidende, Forhandlinger paa Landstinget 1877 —78 Sp. 120.

²) Jvfr. S. 318.

Førerne ønske at gaae til det Yderste, men have endnu ikke kunnet faae Menigmændene med sig; men de komme nok.

Med sand Høiagtelse

Deres forbundne

Fischer.

23.

Fra D. G. Monrad.

[Novbr. 1877].

Jeg tillader mig herved at sende Dem den lille Piece¹. Hvis De skulde træffe paa Udtryk, der støder Dem, saa bedes De om at være saa venlig at slaa Dem for Deres Bryst og sige: »Det kunde jeg have forhindret, hvis jeg havde taget mod Tilbudet at gennemlæse Manuskriptet«.

I dybeste Fortrolighed tillader jeg mig at ledsage Piecen med følgende Oplysninger. Jeg er blevet undersøgt af to Læger. Jeg lider af et Hjerteonde. Jeg kan leve mange Aar med det, jeg kan gaa bort idag. Inden jeg gaar bort, har jeg som den eneste tiloversblevne Martsminister, som den, der har gjort det første Udkast til Grundloven, anseet det for en hellig Pligt at udtale mig frit og aabent om Grundlovens rette Forstaaelse. Efter at have gjort det føler jeg mig fritagen for den fortsatte Deltagelse i Kampen. — Jeg antager, at Krieger har sigtet til »Om den paatænkte Reform i Almueskolevæsnet. 1872.« Anbefalende mig til Trofasthed i Deres Excellences Velvillie forbliver jeg Deres med udmærket Høiagtelse

ærbødige

D. G. Monrad.

I Marginen: Kofod-Hansen og Anger² er Biske-Emner.

¹) Jvfr. S. 346. Pjecen averteredes som udkommet i Berl. Tid. 14. Novbr. 1877.

²) Om H. P. Kofoed-Hansen se S. 321. Edvard Julius Anger (1813 — 95) var Sognepræst i Horslunde-Nordlunde 1868—85 og Forfatter af en Række Skrifter af populær-teologisk Indhold.

24.

Fra J. C. H. Fischer.

Kjøbenhavn den 8 Decbr. 1877.

Deres Høiærværdighed!

Det var mig en Overraskelse, jeg tilstaaer det, at modtage Deres politiske Breve, da jeg havde forstaaet Deres Yttringer saaledes, at Udgivelsen var opsat indtil videre (dermed stemmer da ogsaa Slutningen af Deres sidste Brev), og den i Mellemtiden indtraadte 8. Nov.¹ ikke skjønnedes at afgive Anledning til Brevenes Udsendelse i Verden, snarere det Modsatte. Men jeg vil lade dette Spørgsmaal ligge og takke Dem meget baade for det mig sendte Exemplar og den venlige Skrivelse, der ledsagede den. Hellerikke paa Brevenes Indhold skal jeg gaae ind, da jeg alt forud har tilladt mig at sige min Mening om Hovedpunkterne, og den er ikke bleven forandret. Kun Eet kan jeg ikke undlade at tilføie. Tilfældet har villet, at jeg omtrent samtidigt med Deres Brev modtog en lille Afhandling af Clausen i Ryslinge om Kongedømmet², hvilken jeg opmærksom har læst. Det var med Overraskelse, jeg maatte tilstaae mig selv, at hans Betragtning af Kongedømmet og dets Mission for Folkene ligger min langt nærmere end Biskop Monrads.

Men forstaaer jeg saaledes ikke Deres politiske Standpunkt, fatter jeg saa meget bedre Følgerne af, hvad De i den sidste Halvdeel af Deres Brev viser mig den Tillid at meddele mig. Jeg har nemlig selv i adskillige Aar levet under ganske lignende Vilkaar. To Læger have sagt Dem,

¹) Den 8. November 1877 blev som Følge af et Forlig med en Del af Venstre den foreløbige Finanslov vedtaget.

²) 1877 udsendte Sognepræsten i Ryslinge, Johannes Clausen, et lille Skrift »Om Kongedømmet, en Betragtning for Menigheden«, hvori han i Tilslutning til Guizot taler varmt til Forsvar for det konstitutionelle Kongedømme som en Faktor af væsentlig Betydning med Hensyn til selve Folkeudviklingen (jvfr. især S. 41 ff.).

at De lider af en Hjertesygdom, der kan bortkalde Dem pludselig, maaskee tillade Dem at leve i flere Aar. To Læger havde, medens jeg var Adjunct i Slagelse, sagt mig, at min høire Lunge var saa stærkt angreben, at der var alvorlig Fare derved, hvad idelig Hoste og Smerte i Brystet bestyrkede. Heraf veed jeg, hvorledes en Meddelelse af denne Natur stemmer Sindet. Tilsidst er Tilstanden dog ikke væsentlig forskjellig fra Livets almindelige Vilkaar, men man seer sig som stillet Ansigt til Ansigt overfor dette med særlig Opfordring til at bevogte det baade ofte og ret nøie; men dette bliver eenstydigt med en Tilskyndelse til at opgjøre sit Mellemværende med Verden¹, at klare sit Forhold til den og paa Forhaand tage Afsked med den. Om man skal dø snart derefter eller leve længe (og det sidste er blevet mit Lod), er i saa Henseende ligegyldigt. Der følger paa den vakte Bekymring en Fred i Sjælen, som ikke siden fortabes, men er en blivende Eien-dom i al Livets Omvexlen og urolige Stræben.

Spur er da beskikket til Kapellan hos Christiani² og har besøgt mig nylig. Han er en Søn af min gamle Skolekammerat og Ven Henrik S.³ Skulde der tilbyde sig en Leilighed, hvor De kunde være Noget for Sønnen og De da vilde tage Dem af ham, skal jeg være Dem taknemmelig derfor.

Med mange Hilsener

Deres med sand Høiagtelse

forbundne

Fischer.

¹) Under Indtrykket af dette er Fischers Skrift »Astronomien og Skriftens Auctoritet«, 1851, blevet til, jvfr. Kirkehist. Saml. 6. R. II, 555 ff.

²) Den 3. December 1877 var Niels Christian Hostrup Spur (1846—1913) blevet udnævnt til Kapellan pro loco i Nysted-Herridslev, siden Sognepræst i Lyderslev-Froslev.

³) Johan Henrik Spur (1815—68), Sognepræst i Hobro-Skjellerup 1862—8.

25.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. den 31 Decbr 1877.

Deres Excellence!

Glædeligt Nytaar for Dem og Alt, hvad der er Dem kjært!

De bedes erindre Præsten i Saxkjøbing!¹ Jeg har seet, men ikke hørt Spuhr; han gjorde et godt Indtryk paa mig. Iøvrigt vil jeg nødig have to Grundtvigianere sammen; de udøve en skadelig Indflydelse paa hinanden. Grundtvigianismen er ligesom Estrupianismen et eienommeligt dansk Produkt. Det er jo muligt, at der i begge disse Ismer er noget Nyt, der har verdenshistorisk Betydning. Jeg er for gammel til at kunne følge med. Min Opfattelse af det konstitutionelle Kongedømme er den trivielle, gamle, europæiske.

Enten maa Deres Excellence have misforstaaet mig, eller jeg maa have udtrykt mig meget uheldigt. Jeg ansaa det ikke rigtigt at udgive min Piece, medens vi stod foran en Opløsning og nye Valg. Efter mit Skjøn udkom den i et yderst heldigt Øieblik, og maatte virke som et kjø-lende Pulver. Nu skal De have Fred for mit Politik for det Første.

Deres Excellence burde gjøre Deres Navn udødeligt i den danske Kirkes Aarbøger ved at faa en kgl. Resolution for, at Biskopperne traadte sammen hvert andet eller tredie Aar for at overveie Kirkens Anliggender².

Kapellan Thygesen³ maa jeg paa det Varmeste og Ind-

¹) Sognepræsten i Sakskøbing Gabriel Adam Tryde (1806—83) fik Afsked 31. December 1877.

²) Først ved kgl. Resolution af 8. Oktober 1883 oprettedes et kirke-ligt Raad bestaaende af Rigets syv Biskopper og to Repræsentanter for Universitetet.

³) Jvfr. S. 360.

stændigste anbefale til Deres Velvillie. Han fortjener den virkelig.

Jeg har megen Glæde af de fire unge Mænd, jeg ordinerede sidst i November.

Endnu engang, jeg ønsker Dem oprigtig et glædeligt Nytaar.

Deres med udmærket Høiagtelse ærbødige og hengivne

D. G. Monrad.

26.

Fra J. C. H. Fischer.

Kjøbenhavn den 7de Januar 1878.

Deres Høiærværdighed!

Min forbindtligste Tak for Deres velvillige Brev af 31te Decbr. og de gode Ønsker, det indeholder. Personligt befinder jeg mig vel, men det er mig ikke muligt at faae Sagerne i de to Kontoirer til at gaae, som de skulde, og det trykker mig ofte. Den politiske Situation nytter det, som mig synes, ikke at speculere paa, da den i Øieblikket er afhængig af Venstreførernes Skjøn om, hvad de tør haabe at vinde Vælgernes Billigelse for, og dette er dem selv uklart.

Jeg haaber, at De og Deres befinde sig vel i det nye Aar, og sender Dem de bedste Ønsker.

Med en meget fristende Indledning foreslaaer De mig at udvirke en allerhøieste Resolution for, at Biskopperne skulle samles hvert andet eller tredie Aar. Jeg forstaaer godt, at de, der vente sig noget betydeligt af en Forfatning for Folkekirken, kunne føle Trang til dog at see en Begyndelse gjort; men skal en saadan have den rette Betydning, maa den kunne kaldes en god Begyndelse, og den kan næppe gøres i et Øieblik, hvor den politiske Bevægelse sluger al Interesse, og der ikke foreligger noget kirkeligt Spørgsmaal af saa stor Vigtighed, at ved det Sammenkaldelsen af et kirkeligt Raad vilde blive forstaae-

ligt. Loven om Geistlighedens Lønning, som man maa-
skee kunde tænke paa, er nu ikke brugelig. Men dernæst:
Er det ganske sikkert, at et saadant Raads Udtalelser
vilde styrke Folkekirkens Sag? En Forsamling af Geist-
lige er efter Rimelighed ikke mere roligt dømmende end
de Enkelte, og i Skolesagen har jeg seet, hvad der kan
komme ud af at spørge de Enkelte, hvorefter jeg har
tænkt over Halls Viisdom, der ikke spurgte. Men tilgiv
mig nu denne Bemærkning og tillad mig at spørge, hvad
De egentlig venter Dem af de nævnte Sammenkomster
eller selv af en Forfatning. Der er kun lidt af Interesse,
hvorved der kan røres, uden at det vil fremkalde en
heftig Partistrid i Folkekirken, og en Forfatnings Ind-
førelse vilde maaskee hidføre dennes Opløsning. De Grundt-
vigionere, der fik Sæde i Forsamlingen, vilde (som over-
alt) ansee sig for de ene berettigede, og naar dette ikke
anerkjendtes, løfte Kjætterraabet som Grundtvig mod
Mynster og Clausen. Paa den anden Side vil det være
uundgaaeligt, at Spørgsmaalet om Forholdet mellem den
mageløse Opdagelse og Folkekirkens symbolske Bøger
reises i Forsamlingen og hvad bliver saa Svaret?

Tak for Løftet om at erindre Spur. Den Bemærkning,
De knytter dertil, at to Grundtvigionere sammen udøve
en skadelig Indflydelse paa hinanden, har bragt mig i
Tanker om, hvor vanskeligt det er at finde deres rette
Plads. Ved Siden af en Ikkegrundtvigioner betyde de nem-
lig i Regelen Krig, ofte baade religiøs og politisk.

Thygesen skal jeg meget villigt erindre, saa meget vil-
ligere, som han ligesom Broderen i Østerbrønderslev har
gjort et meget godt Indtryk paa mig¹.

Med mange forbindtlige Hilsener forbliver jeg
med sand Høiagtelse

Deres hengivne

Fischer.

¹) Den hidtilværende personelle Kapellan i Horbelev-Falkerslev Gu-
stav Elisa Ferdinand Thygesen (1845—1930) blev 16. Januar 1879

27.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing 19/1 78.

Deres Excellence!

At sammenkalde Rigets Biskopper vilde være en Begyndelse til Indførelse af Grundlovens Løfte; men en saadan lille kun raadgivende Forsamling vilde ikke være nogen Hindring for en lempelig og varsom Fremgangsmaade. Hele vor Lovgivning er siden 1848 i kirkelig Henseende gaaet ud paa at løse og ikke paa at ordne, der er derfor mange kirkelige Spørgsmaal, der henstaa uafgjorte, og som neppe nogen Minister bør paatage sig at afgjøre. Jeg skal kun nævne nogle. 1) Hvorledes bør Folkekirken forholde sig overfor de Medlemmer, der ikke ville lade deres Børn døbe? — 2) Hvorledes bør der forholdes med de Børns Daab, der ikke ere spæde og ikke have Konfirmationsalder? Hvad var den gamle Kirkes Skik? — 3) Hvorledes er der at forholde sig overfor kun borgerligt Viede? — 4) Følgende Spørgsmaal synes at ville komme paa Dagsordenen: Er Præsternes Selvkommunion tilstedelig? — 5) Det er en ligefrem Forargelse, at vi faae to autoriserede Redactioner af den apostolske Troesbekjendelse, den ene i Balslevs Katekismus, den anden i Waisenhus Katekismen og Alterbog.

Hvis Forslaget skulde tiltale Sjællands Biskop, mener jeg, at Deres Excellence burde gaa ind paa det. Si non, non.

Spur er i Forlegenhed for Indløsningssummen¹. Jeg skal

Sognepræst i Skibet, siden i Aagerup-Kirkerup. Han var Broder til Sognepræsten i Øster Brønderslev-Hallund, siden i Odder, Janus Boie Gad Thygesen (1843—1908).

¹⁾ Niels Christian Hostrup Spur (1846—1913) var 3. December 1877 blevet Kapellan pro loco i Nysted-Herridslev, siden Sognepræst i Lyderslev-Frøslev. Under 1. Maj 1878 afslog Ministeriet en Ansøgning fra Spur om at opnaa et Etableringslaan (Kultusministeriets 1. Departement, Brevbog 1878 Nr. 1159 b).

lægge mit Hoved i Blød, og stoler paa særlig Imødekommen fra Ministeriets Side, hvis jeg skulde kunne udfinde et nogenlunde antageligt Forslag.

Cap. Bechmann, der blev forbigaaet ved Sandby, er en meget brav og dygtig Mand. Han er tjenstledig¹.

Jeg antager, at Saxkjøbing vilde blive tilfreds med Boisen, der ikke i nogen Henseende er ultra. Udenrigsministeren maa kjende ham nøie².

Hermed er min Sæk tom. Uagtet jeg læser en halv Snes Timer daglig i Kirkefædrene, saa omsværmes jeg dog af en Mængde polit. Tanker, som jeg vel skal vogte mig for at nedskrive, thi nu veed jeg af Erfaring, at naar de først ere nedskrevne, saa vil de trykkes.

Med udmærket Høiagtelse

Deres ærbødige og hengivne

D. G. Monrad.

28.

Fra J. C. H. Fischer.

Kjøbenhavn den 20 Februar 1878.

Deres Høiærværdighed!

Spørgsmaalet om periodisk Sammentræden af Biskopperne skal jeg forelægge Martensen ved første Leilighed. Min Tid har været saa stærkt optaget i Rigsdagen, at jeg længe har maattet indskrænke mig til at besørge det Løbende.

¹) Den personelle Kapellan i Hunseby Doron Julius Axel Bechmann (1841—1924), siden Sognepræst i Vørslev-Jordløse. Til Vicepastor i Sandby (i Lollands Nørre Herred) var 23. Juli 1877 blevet udnævnt Jacob Møller (1843—1908), siden i Ørslev-Solbjerg.

²) Til Sognepræst i Sakskøbing (jvfr. S. 358) udnævntes 12. April 1878 Sognepræsten i Bjerregrav-Aalum-Taanum Otto Harald Benedictus Boisen (1817—94). — Daværende Udenrigsminister var Lensbaron Otto Ditlev Rosenørn-Lehn (1821—92) til Guldborgland med Hovedsæde i den ved Sakskøbing beliggende Orebygaard.

Anbefalingen fra Bechmann har jeg noteret og den skal ikke blive forglemt.

Christiani sen. har besøgt mig idag for at søge Christianshavn¹. Det er en urolig Mand. I Anledning af Deres Yttring om to Grundtvigianere sammen var det mig af Interesse i en Ansøgning fra Birchdals Kapellan og Svingersøn Nyegaard², hvis Personlighed har tiltalt mig, at læse følgende Sætning: »Jeg føler et naturligt Tryk af, at for mange aandelige Kræfter af *samme* Retning ere samlede paa *et* Sted.« En anden Svingersøn af B. er jo nemlig nu Præst i Ryslinge³.

Frederiksens utidige Snaksomhed har voldet mig lidt Uleilighed. Hvad skulde det til i et amerikansk Blad at fortælle om, at han har skabt en Kapital med sin Pension? Og maa han dog ikke vide, at dette Arrangement er af en høist tvivlsom Beskaffenhed? Jeg har maatte give Qvæstor Ordre til ikke at indlade sig paa Sagen, saa Pensionen som hidtil vil blive Deres Fru Datter udbetalt⁴.

Med udmærket Høiagtelse

Deres hengivne

Fischer.

¹) Jvfr. S. 345. Vor Frelzers Kirkes Sognekald paa Christianshavn var ledigt efter Peter Andreas Fenger, der var død 8. Februar 1878.

²) Den personelle Kapellan hos Vilhelm Birkedal i Ryslinge Lavrids Ludvig Gundelak Nyegaard (1849—1916) blev 23. December 1878 Sognepræst i Aadum, siden i Gimlinge.

³) Claus Nicolai Lorenzen (1835—1905) var 26. November 1877 blevet Sognepræst i Ryslinge, siden i Nørre Lyndelse.

⁴) Den 18. Februar 1878 havde Kultusministeriet i Skrivelse til Universitetets Qvæstor meddelt, at det ikke kunde billige det af Professor Frederiksen stillede Forslag om, at det maatte tillades en af hans Forretningsforbindelser i Chicago forlods at hæve 1100 Kr. af den Frederiksen tilkommende Pension. Denne skulde vedblivende udbetales til Prof. Frederiksens Hustru, og der burde »undgaaes ethvert Skridt, der maatte kunne faae Skin af at støtte det af ham trufne Arrangement« (Kultusministeriet, Kopibog for 3. Ekspeditionskontor 1878 Nr. 254).

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. 26 Febr. 1878.

Jeg takker Dem for Deres rigtig modtagne Brev af 20 d. M.

Christiani¹ er virkelig en sjelden aandrig og begavet Mand. Jeg er overbevist om, at han vilde samle i Kjøbenhavn en stor Tilhørerkreds. Paa den ene Side er hans aandelige Kraft noget for stor for Nysted, og paa den anden Side skade ved den nære Berøring i en lille Menighed Svagheder, der ere iøinefaldende, men som derimod vilde træde langt mere i Baggrunden paa en større Skueplads. Skulde der være Spørgsmaal om at ansætte ham, vilde det være mig kjært, om Deres Excellence forinden vilde høre ham. Jeg er overbevist om, at C. gjerne reiste til Kjøbenhavn, for at opfylde Deres Ønske i saa Henseende.

Jeg har hørt Spuhr²; det er en af de sletteste Prædikener, jeg har hørt. Aandrighedens nonchalance var forenet med Jævnhedens Indholdsløshed. Al alvorlig Bearbejdelse af Tankerne manglede. Jeg bad om en Afskrift af Prædiken[en], han lovede mig den, men har glemt at holde sit Løfte. Nu skal jeg bede om den officielt og derpaa privat sige ham min Mening. Hans Personlighed er meget indtagende og elskværdig. Skulde Deres Excellence ikke have Lyst til, naar Rigsdagen er endt, at overvære Visitatsen i et Par Skoler? Dette maatte helst være inden Paaske. Det er dog muligt, at Deres Opfattelse derved vilde blive modificeret i nogle, styrket i andre Punkter. De vilde være en velkommen Gjæst i Bispegaarden, al Politik kunde være banlyst.

Da Professor Frederiksen reiste til Amerika, lode vi

¹) Jvfr. S. 345, 363.

²) Jvfr. S. 361.

her ham vide, at der vilde blive sørget for hans Kone og Børn her, og at han kunde anvende Pensionen til eget Underhold, hvorimod jeg iøvrigt ikke kunde gjøre Noget for ham. Jeg har derfor den indstændige Bøn fra min Datter til Deres Excellence, at De vil anerkjende det med Frantzen i Chicago¹ trufne Arrangement. Hun vinder ikke et Øre ved den af Dem trufne Bestemmelse, men faaer kun større Uleilighed og frygter for, at den vil skade meget hans (F.s) Stilling i Amerika. For min Datter falder Menneskeslægten i to Dele, dem, der spørge om, hvorledes hendes Mand har det, og dem, der ikke spørge derom. Hun har været farlig syg, men er nu i Bedring. Hvis det skulde være saavel nødvendigt som nyttigt, vil hun indgive et Andragende til Ministeriet.

Deres med udmærket Høiagtelse

ærbødige og hengivne

D. G. Monrad.

30.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. den 29 Marts 1878.

Jeg anseer det for min Pligt at besvære Deres Excellence med indlagte Brev fra Pastor Barfod². Det vilde vist være uheldigt, om Reinau kom til Saxkjøbing³. Blicher⁴ kom

¹) Bog- og Tobakshandler i Chicago Fritz Frantzen, hvis Forretningsvirksomhed Professor Frederiksen overtog ved sin Ankomst til Amerika 1877 (Th. Graae, *Moderne Profiler* S. 140 ff.).

²) Dette findes ikke vedlagt. Der er formentlig Tale om et Brev fra Sognepræst i Vaabensted-Engestofte, senere Provst, Immanuel Barfod (1820—96).

³) Sognepræst i Frederikshavn, Provst Christian Andreas Reinau (1832—1916), der var født i Sakskøbing, blev 21. Februar 1879 forflyttet til Glumsø-Bavelse.

⁴) Sognepræst i Tingsted, siden i Kettinge-Bregninge Povel Høy Blicher (1822—1901).

meget fortvivlet fra Kbhvn. Hvis han ikke snart befordres, gaar han uden Tvivl til Grunde.

Jeg er bedrøvet over, at De ikke kunde opfylde mit Ønske med Hensyn til Professor Frederiksen; men er overbevist om, at De havde gjort det, hvis De havde kunnet. Han har en god, kjærlig, hæderlig Karakter, — men jo ældre jeg bliver, des mere gaadefuld bliver den menneskelige Natur mig.

Med udmærket Høiagtelse

Deres ærbødige og hengivne

D. G. Monrad.

31a.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. den 23 Oktbr. 1878.

Jeg tager mig den Frihed at sende Deres Excellence medfølgende Piece¹ med Bøn om, at De vil læse den, idet jeg nærer det Haab, at der i den er meget, som De vil kunne tiltræde. — Hvis det var muligt, vilde jeg gjerne lægge en magisk Kraft i tre Navne: Blicher, Thygesen, Beckmann², saa De hverken fik Ro Dag eller Nat, før De havde befordret de Personer, der bære Navnene.

Jeg bliver mere og mere bjergtagen af Kirkefædrene, og slipper neppe ud før om en halv Snes Aar. Hvordan mon Verden saa vil se ud? Til den Tid haaber jeg ogsaa at komme til Kjøbenhavn og hilse paa Dem.

Allerærbødigst

D. G. Monrad.

¹) Aabenbart D. G. Monrads »Politiske Breve Nr. 14—18«, 1878, med Undertitel: »Liberalismens Gjenmæle til Biskop Martensens sociale Ethik«.

²) Jvfr. S. 365, 360, 362.

31b.

Fra J. C. H. Fischer.

[November 1878].

Min forbindtligste Tak for det tilsendte Exemplar af Deres sidste Skrift. De tager ikke fejl, naar De antager, at der er meget deri, som jeg vil kunne tiltræde, og har læst med megen Fornøjelse; men De veed det jo sikkert godt, at der ogsaa er meget deri, hvorom dette ikke gjælder. Jeg er f. Ex. enig med Dem om det uheldige i at ville binde Rentefoden eller fastsætte Daglønnen ved Lov, men jeg anseer en Lov, der forbyder alt Arbeide om Søndagen, for ikke at være det Mindste bedre. Men det er underordnede Enkeltheder, som jeg ikke skal opholde mig ved. Jeg har derimod nogle almindeligere Indsigelser at gjøre, som jeg vil bede Dem læse med Taalmodighed.

For det Første vil jeg tillade mig at spørge, om det dog ikke er Uret imod et Skrift som M.'s at give en Kritik deraf i en Række Breve, hvis Nummere løbe fort i Rækken af mange andre, der behandle de forskjelligste Ting. Dette er ingen ligegyldig Sag. Jeg kan i det Mindste ikke betvivle, at De i mange Punkter vilde have udtalt Dem anderledes overfor en Forfatter, De yder saa stor Anerkjendelse, naar Brevformen ikke havde draget Dem over i en anden Sfære, og De vilde kunne have sparet Bogens sidste Blad¹, der uden Tab kunde været borte.

Dernæst vil jeg spørge, om den christelige Ethiks Kritiker, naar denne er Biskop Monrad, ikke bør have til Standpunkt den chr. Ethik, og derfor være bunden ved de samme Regler som dennes Forfatter. Jeg troer det.

¹) I de S. 366 nævnte »Politiske Breve Nr. 14—18« hedder det paa sidste Side (S. 165): »Saa beder jeg Biskop Martensen om af Hjertet at tilgive og ikke unddrage mig sin Velvillie, om der end i disse Linier maatte forekomme Yttringer, hvorover han med Rette kan, eller hvorover han tror med Rette at kunne stødes«.

Dersom han altsaa blander Ethik sammen med andre Ting og giver os med Hensyn til disse sit eget Portrait istedetfor Ethik, er han da ikke hjemfalden under den Dom, De fælder Pag. 142, knyttet til Ordet »Præstedrømmerier«¹? Og dog skeer dette jævnligt i Brevene, hvor Korset og Pilen ingenlunde ere holdte fra hinanden. Jeg har efter Deres Anviisning i Margen tegnet adskillige Pile og beder Dem nu velvilligst at høre, hvad jeg har at sige ved nogle af dem.

P. 59 »vi faae Oplysning om, hvorhen Reactionen styrer«. Ere disse Ord med Føie sagte til Martensen? Jeg tvivler stærkt. Saa vidt jeg veed, er der i Danmark ikke anden Reaction end den, der har sit Organ i Jacob Davidsens »Konservative«², og er i lige Grad naiv og udygtig. At Mart. skulde staae i Forbindelse med den, er allerede af den Grund mindre sandsynligt, at Jacob unegtelig er Jøde. Hvor er da den Reaction, for hvilken Mart. kan betragtes som Organ, og hvis Maal man derfor faaer Kundskab om i hans Skrift? Jeg er bange, De kan ikke paavise den, og maa da bede jævnført Pg. 58, Siden lige over for, »Men han er uberettiget« o. s. v.

Pag. 84 »Forfatninger, der ere anlagte paa at være eller i al Fald paa at blive parlamentariske«. Efter Sammenhængen maa her være talt om vor Forfatning. Jeg spørger da, hvilken? Er det 5. Juni, som den traadte i Kraft strax, som den skulde have været, men aldrig blev, ændret efter § 44 med Hensyn til Landstingets Sammen-

¹) Anf. Sted S. 142 bebrejder Monrad Martensen, at han ved at tilsidesætte de økonomiske Love fremkalder Smil og Udbruddet »Præstedrømmerier« ikke blot med Hensyn til sine social-politiske Betragtninger, men ogsaa med Hensyn til de »ophøiede og evige Sandheder«, han fremsætter paa det religiøse Omraade. »Det er Faren ved at sammenblande Korset med Pilen«.

²) Den ogsaa som kulturhistorisk Forfatter bekendte Litterat Jacob Davidsen (1813—91) udgav 1867—86 Ugebladet »Den konservative«.

sætning¹, eller er det den nu gjældende Grundlov? Jeg husker godt, at jeg har hørt Dem udtale, at man ved et Tokammersystem maatte sørge for, at begge Kamre udgik fra samme Vælgermasse for at sikre en Afgjørelse. Denne Fordring var fyldestgjort ved Grl. af 5. Juni, som den traadte i Kraft strax, og vi vare i 1864, da de 1200 r.² saa hurtigt tabte deres Betydning, naaede til glimrende Udsigter i Retning af det Parlamentariske, en stor Majoritet af samme Beskaffenhed i begge Thing, ført i Folke-thinget af I. A. Hansen, i Landstinget af B. Christensen³. Saaledes stod Sagen. Troer De, at Danmark vilde have været tjent med en saadan Styrelse, da er der Grund til at beklage, at vi ikke længere have 5. Juni, som den traadte i Kraft; men dette er nu et tilbagelagt Stadium. 5. Juni, udført for Landstingets Vedkommende efter § 44 (hvilket jo var det, man tænkte sig paa den grundlovgivende Rigsforsamling) vilde *ikke* have været parlamentarisk anlagt, og det er den efter Tanken i § 44 udførte »gennemsete« Forfatning heller ikke.

Har *jeg* Ret heri, hvor er da Retten, selv bortset fra det ethiske Standpunkt, til de voldsomme Udtryk Pg. 85? Den Selvfølelse og Ærekjærhed hos Ministerier, der styrker Parlamentarismen, og den eventyrlige Politik, der modstaaer *Grundtanken* i Landets Forfatning? o. s. v. Er det ikke Dem, der her har forraadt »Lidenskab, dyb Lidenskab«?

Herved kommer jeg til den »Skam og Vanære at vedblive at være Minister, naar man ikke kan sætte sin Villie igjennem«. Dette er vel endnu det stærkeste Udtryk for

¹) I Grundloven af 5. Juni 1849 § 44 hedder det, at naar en ny Kommunallov bliver givet, kan Landstingsvalget gaa over til de større kommunale (Amts- eller Provins-) Raad.

²) I den nævnte Lovs § 41 sættes en aarlig Nettoindtægt paa 1200 Rbdlr. som Betingelse for Valgbarhed til Landstinget.

³) Om J. A. Hansen se S. 331. Prokurator Balthasar Christensen (1802—82) var Landstingsmand 1853—66.

det Parlamentariske, og de tabe i hvert Fald deres Berettigelse med dette; men jeg kan ikke undlade at fremhæve, hvor beqvemt De indretter det for Folkethingets Majoritet. Vi have ikke haft Mangel paa Ministerskifter for at forsonde de vrede Guder i Folkethinget, og Landstthinget har sandelig ikke været umedgjørligt, men føieligt. Alt forgjæves; man vil ikke forhandle i Folkethinget; derfor standser Lovgivningen. Nu er der dem, som mene, at »Grundtanken« i vor Forfatning er den, at Folkets Repræsentanter ved Forhandling med det af Kongen valgte ansvarlige Ministerium skulle varetage Landets Tarv. Disse troe, at en Nægtelse af at forhandle er imod »Grundtanken« i Forfatningen. Men efter Deres Opfattelse faaer Folkethingets Fleertal (thi derom er det factisk, at Talen er) kun Rettigheder, og det store, men ingen Pligter. Kan det lade sig gjøre i Ethikkens Navn? Jfr. Pg. 142.

Pg. 135 »Der er noget Ravnekrogsagtigt . . . i vort constitutionelle Liv«. Maa jeg oversætte det saaledes: »Vi ere en constitutionel Ravnekrog«? og derpaa opkaste det Spørgsmaal, hvilket Land har Rangen som det constitutionelle Hovedland? England er langt agter ude, det har ingen almindelig Valgret; det bliver vel Grækenland, der faaer Rangen?

[Mere findes ikke i Koncepten].

32.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. den 27 Novbr. 1878.

Jeg havde næsten opgivet Haabet om at faa Brev fra Deres Excellence, og blev derfor saa glad over dog at faa eet, at denne Glæde fortrængte alle andre Indtryk, der muligvis ellers vilde være opstaaede.

Jeg er Dem meget taknemlig for, at De under mig at

skrive en bedre Piece end »Liberalismens Gjenmæle«, og tiltroer mig Evne dertil; men jeg tilstaar, at jeg ikke troer at kunne præstere noget bedre hverken med Hensyn til Tankens Skarphed eller Fremstillingens Klarhed, og det vilde derfor være mig kjært, om De vilde nedsætte Tankerne om Evnerne, og lade denne Nedsættelse komme Piecen til Gode.

Det gjør mig ondt, at Biskop. Martensen føler sig fornærmet¹. Jeg er imidlertid over[be]vist om, at han om et Aarstid vil forbauses over, at han har kunnet føle sig fornærmet ved et Skrift, der yder ham saa stor Anerkjendelse, og at han ikke vil kunne undgaa at føle Undseelse over at have tilstedt sin lille Moppe at fare i Benene paa samme Skriffs Forfatter².

Jeg har Frygt for at nedskrive til Deres Excellence mine Tanker om Politik, thi Erfaringen har lært mig, at de ved at nedskrives blive saa mægtige, at de ogsaa fordre at blive trykte, og det er Kongens Ønske, at jeg skal

¹) Martensens Følelser over for Monrads Kritik af hans Etik har tydeligt farvet hans Udtalelser om denne Sag i hans Erindringer (Af mit Levnet III, 208—9), hvor han med kendelig Ringeagt omtaler Liberalismens Mangel paa Evne til at hæve sig »til et høiere Standpunct« og afviser Tanken om at indlade sig paa Polemik mod en saa »ufrugtbar« Retning. — Allerede 1874 havde Martensen udtalt sig meget køligt om de første af Monrads »Politiske Breve«: »Noget Substantielt har jeg ikke fundet deri, men vel meget Accidentielt« (Biskop Otto Laubs Levnet, udg. af F. L. Mynster og G. Schepelern, II, 1, S. 351). — Ogsaa Fru Heiberg var ilde tilfreds med Monrads Behandling af Martensen (Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger, en Samling Breve udg. af Aage Friis og P. Munch, II, 315).

²) Der sigtes formentlig til Johannes Koks under Pseudonymet »Petræus« udgivne »En og tyve Breve om Biskop Martensens kristelige Ethik«, 1878. — Aaret efter blev Martensen taget i Forsvar over for D. G. Monrad af Provst F. V. Andersen i dennes »Nogle Betragtninger og Studier over og i Sammenhæng med Biskop Martensens »Den christelige Ethik« S. 185 ff.

lade trykke mindst muligt. De vil derfor ikke misforstaa mig, naar jeg indskrænker mig til at bemærke, at efter mit Skjøn vil det standse vort Statslivs Væxt, om man søger at føre vort konstitutionelle Liv ind paa et Spor, der er i Strid med den europæiske Udvikling, og at den provisoriske Finantslov er blevet et Vendepunkt for min Opfattelse af Partiernes Stilling. Jeg skal kun føie hertil, at det undrer mig, at den vestindiske Bevilling ikke *blot* er optaget paa Finantsloven¹.

Pastor Blicher² har et ganske særlig Talent til at gjøre Ministre vrede. Hvor var ikke Hall vred? Han fortalte mig selv, at han havde sagt til ham: »Hvor kan De tro, Menneske, at De ved at tale saaledes til mig, gjør mig tilbøielig til at indstille Dem til Befordring.« Blicher staar efter mit Skjøn snarere over end under Mellemklassen af Præster. Han er en høist ulykkelig Mand, og gaar sandsynligvis til Grunde i økonomisk Elendighed, hvis der ikke snart forundes ham Befordring.

Tør jeg sluttelig bede Deres Excellence om at være saa venlig at skaffe hurtig Resolution paa Pastor Plesners Ansøgning om Entledigelse³. Jeg vilde gerne have Thygesen til Plesners Eftermand, men veed ikke, om han vil være blandt Ansøgerne.

Endnu engang: Tak for Deres Brev!

Med udmærket Høiagtelse

allerærbødigst

D. G. Monrad.

¹) I Rigsdagssamlingen 1878—79 behandledes en Række Forslag til Bevillinger af forskelligartet Karakter til de vestindiske Øer.

²) Jvfr. S. 365—6.

³) Sognepræst i Vindeby Hans Philip Plesner (1814—82) fik Afsked 6. December 1878. Til hans Eftermand udnævntes 7. Februar 1879 den S. 362 nævnte D. J. A. Bechmann.

33.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. den 3 Jan. 1879.

Jeg vil dog ikke lade det nye Aar blive ældre, inden jeg sender Deres Excellence min hjertelige Tak for al i det gamle Aar viist Velvillie. Særlig maa jeg takke Dem for Bornholms Kirker¹, og saa for de 600 Kroner til Askø og Østofte Kapellani². De kom 1ste Juledag og vare mig en høist kjærkommen Julegave. De bedes at sørge for, at jeg ogsaa, naar det nu begyndte Aar ender, kan have ret meget at takke Dem for. Hertil vilde jeg regne en lille Hjælp til Pastor Koch til Fortsættelse af hans Studier i de kjøbenhavnske Arkiver³.

Glædeligt Nytaar for Dem og for, hvad der er Dem kjært.

Med udmærket Høiagtelse

Deres ærbødige og hengivne

D. G. Monrad.

¹) »Bornholms ældgamle Kirkebygninger opmaalte og undersøgte under Ledelse af Hans J. Holm«, Kbhvn. 1878.

²) Ved Skrivelse af 23. December 1878 havde Ministeriet meddelt Biskop Monrad, at der af Stiftsmidlerne var tildelt Sognepræsten paa Askø Peter Villiam Møller-Holst (1839—1929), siden i Kippinge-Bra-rup, og Kapellan pro loco i Østofte-Bandholm Christian Theodor Thom-sen (1845—1920), siden Sognepræst i Vallensved, hver 300 Kr. (Kultus-ministeriets 1. Departement, Brevbog 1878 Nr. 3291).

³) Kirkehistorikeren, senere Provst, L. Koch (jvfr. S. 382) ansøgte 1878 om en Understøttelse til kirkehistoriske Studier. Monrad havde i sin Paategning paa Kochs Ansøgning varmt anbefalet ham hertil. Blandt andet hedder det her: »Ansøgeren har ved sit Skrift om Balle viist, hvad han kan præstere, og der kan neppe være nogen Tvivl om, at hvis hans Ønske opfyldes, da vil dette bringe Videnskaben Udbytte. Der er ikke mange Geistlige, hos hvem der er en saadan videnskabelig Aare som hos Pastor L. Koch«. (Kultusministeriets Arkiv, 3. Ekspedi-tionskontor, Sager vedr. videnskabelige og Rejse-Understøttelser (Rigs-arkivet)).

34.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. 21 Marts 1879.

Jeg har hørt Herthel¹ prædike een Gang, talt med ham en Times Tid, og talt om ham med Sognepræsten. Dette er alt mit Kjendskab til ham. Han gjorde Indtrykket paa mig at være besjælet af sand Begeistring, og at Kristendommen var ham en Livssag, for hvilken han var rede at offre Alt. Hermed stemmede saavel hans Prædiken som Sognepræstens Yttringer.

Apostlene ansaaes for berusede, til Paulus sagdes: Du raser²; der vil altid over Begeistring være et Skin af Af-sindighed. Hermed være dog ikke negtet, at der er noget berettiget i Deres Excellences Opfattelse. Ogsaa jeg kan ikke frigjøre mig for det Indtryk, at der er noget Gjærende og Excentrisk ved Manden. Der er to Omstændigheder, der medvirke hertil. Den ene er, at hans Forlovede har slaaet op med ham. Den anden, at han maaske har faaet noget for høie Tanker om sig selv ved den Stilling, han har indtaget i Missionssagen³. Jeg er imidlertid overbevist om, at han vil blive en dygtig Præst, og vilde blive meget glad ved, om han ansattes her i Stiftet og ikke for langt fra Nykjøbing.

Dette er et foreløbigt Svar. Jeg skriver til Pastor Willemoes i Vester-Ulslev⁴, der kjender ham, og vil se at faa Leilighed til at høre ham endnu en Gang. Resultatet skal

¹) Formentlig Ludvig Vilhelm Hertel (1844—1909), der havde virket som Hjælpepræst en Række Steder, saaledes i Lolland-Falsters Stift i Holeby-Bursø og i Hunseby. Han blev 10. Juli 1879 Sognepræst i Vejerslev-Blidstrup, siden i Brænderup-Ore.

²) Act. 2, 13; 26, 24.

³) Allerede tidligt var Hertel blevet draget ind i Arbejdet for Santalmissionen og virkede fra 1877 som Sekretær i Den danske Komité for Santalmissionen.

⁴) Sognepræst i Vester Ulslev, siden i Fuglse-Krønge, Joachim Godske Willemoës (1828—1901).

blive meddelt Deres Excellence, idet jeg dog haaber, at De ikke vil lade hans Befordring vente paa denne yderligere Meddelelse.

Med udmærket Høiagtelse

Deres ærbødige og hengivne

D. G. Monrad.

35.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. den 28 Ap. 1879.

Jeg er Deres Excellence meget forbunden for Deres Brev af 16 d. M. Jeg har aldeles ikke hørt noget om Sagen, og har, for ei at forurolige, ikke omtalt den til Nogen. Kun til Deres Excellence betroer jeg min inderste Overbevisning: Man bør ei flye fra det Ansvar, man maatte have paadraget sig. Al Skyld væltes paa den Fraværende.

Jeg tillader mig indlagt at sende det fra Pastor Villemoes modtagne Brev, der ei ønskes remitteret. Jeg har tøvet med at afsende det, fordi jeg har haabet atter at faa Leilighed til at høre Hertel, men sender det nu, da jeg seer, at Haabet i alt Fald for det Første ei vil blive opfyldt.

Pastor Jespersen, hans nærmeste Foresatte og Embedsbrødre vente med Længsel paa, at hans Ansøgning om Afsked bliver bevilget¹. Hvad der iøvrigt ligger mig paa Hjertet, forbeholder jeg mundtlig Samtale. Jeg haaber at faa Ministeriets Tilladelse til en Kjøbenhavnsreise i Begyndelsen af Juni.

Med udmærket Høiagtelse

Deres ærbødige og hengivne

D. G. Monrad.

¹) Sognepræst i Utterslev siden 1832 Hans Anker Jespersen (1803—85) fik 2. Juli 1879 Afsked.

Vedlagt: Efter Deres Høiærværdigheds Anmodning til-
lader jeg mig herved at meddele, at Pastor Hertel i Holeby,
efter min bedste Overbevisning, er en christelig nidkjær
Præst, der i den korte Tid, han har virket her paa Egnen,
har samlet Menigheden om sig, og ifølge Udsagn af Kirke-
folk der i Sognet til mig har virket til megen Glæde for
dem i Kirken og ved Bibellæsninger. — Her i Vester Uls-
lev ved et Missionsmøde i December vare vi meget glade
saavel ved hans christelige og tiltalende Beretning i Kir-
ken som ved hans elskværdige og livlige Deltagelse i Dis-
cussionen ved Eftermiddags Mødet. —

Vester Ulslev 22. Marts 1879.

Underdanig

G. Willemoes.

36.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. den 4 Juni 1879.

Jeg beder Deres Excellence ikke tage mig det ilde op,
at jeg sender Dem indlagte to Breve, der ikke ønskes re-
mitterede¹. Jeg føier mine indstændige Bønner til Pastor
Jespersens.

Deres med udmærket Høiagtelse

ærbødigst hengivne

D. G. Monrad.

37.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. den 1 August 78 (3: 79)².

Det er saa længe siden, jeg har skrevet til Deres Ex-
cellence, at jeg nok antager, at det kan gaa an at lægge

¹) Findes ikke vedlagte.

²) Monrad har ganske vist skrevet »1878«, men dette maa være en
Distraktionsfejl for »1879«. Dels tyder Blækkets Farve paa, at Brevet

et Par Øieblik Beslag paa Deres Tid. Jeg har en Bøn, en Forespørgsel, en Tak og Forklaring.

Bønnen gaar ud paa, at De vil tage det i Deres Haand, at Stiftsprovsten og Pastor Winther i Slemminge faa Afsked til den af dem ansøgte Tid¹.

Forespørgslen er, om Pastor Christiani kan have Udsigt til at faa Garnisons-Embedet i Kjøbenhavn², om han søger det, og om det overhovedet kan nytte ham at søge Ansættelse i Kjøbenhavn. Udsigt til mulig Ansættelse har sat ham i febrilsk Uro. Snart anser han Haabet som sikkert, snart tror han at maatte opgive det. Et bestemt Ja eller Nei, forsaavidt et saadant kan faaes, vilde virke yderst velgjørende. Det er sikkert, at han passer langt bedre til at være Præst i Kjøbenhavn end i en Kjøbstad, hvor hans mange Kanter fremkalde Rivninger og Misforhold. I Kjøbenhavn betyder Saadant mindre, thi man staar hinanden fjernere, og lader det gaa ind af det ene og ud af det andet Øre, hvad man i Provindsen hugger ind paa Stentavler. Manden er særdeles begavet, og jeg er overbevist om, at han vilde samle en stor Tilhørerkreds. Som Politiker er han betydningsløs saavel i den ene som anden Retning. Hans Sammenstød med Lægen Lütken i Nysted³ var lutter Provinds-Smaaavrøvl, men det har skadet hans Virksomhed i Nysted. Det vilde imidlertid gavne ham, om han fik at vide, at han maatte slaa

hører ind i Brevrækken fra 1879, dels — og især — taler indre Grunde (Omtalen af det ledige Garnionskald, Universitetsfesten) afgjort herfor.

¹) Stiftsprovst for Lolland-Falsters Stift, Sognepræst i Kettinge-Bregninge John Thomsen Gad (1800—80) fik Afsked 27. August 1879; Sognepræst i Slemminge-Fjelde siden 1835 Frederik Winther (1809—81) fik først Afsked 20. November 1879.

²) Jvfr. S. 363. Sognekaldet ved Garnionskirke i København var ledigt efter Dr. theol. Nicolai Gottlieb Blædel, der var død 15. Juli 1879. Christiani blev aldrig forflyttet fra Nysted.

³) Praktiserende Læge i Nysted Georg Frederik André Lütken (1839—1906).

sig til Ro der, forsaavidt der ei maatte være Udsigt for ham til Befordring.

For Hertels Befordring¹ takker jeg. Det har uden Tvivl gavnet ham at staa noget i Stampe; hans Fjende er noget for store Tanker om sig selv.

Det var oprindelig min Hensigt at tage ind til Universitetets Høitid², men jeg var noget træt af at have visiteret hele Mai, og frygtede for at blive saa overanstrengt ved en Kjøbenhavns-Reise, at det vilde skade den tilbagestaaende Del af Visitatsen. Havde jeg imidlertid vidst, at De ønskede min Nærværelse, skulde jeg have overvundet min Betænkelighed.

Pastor Blicher volder mig stor Bekymring³. Han staaar paa Randen af Fallit, og kun ved store Anstrengelser og velvillig Bistand fra flere Sider er det lykkedes mig at lodse ham over Juni Termin. Hvis Kaldet var noget større, lod der sig vel træffe et eller andet oekonomisk Arrangement.

Med udmærket Høiagtelse
Deres ærbødige og oprigtig hengivne
D. G. Monrad.

38.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. den 10 Okt. 1879.

Capelan Birkedal er uden Tvivl Grundtvigianer⁴, men han har en saa ren og elskelig Karakter, at jeg anta-

¹) Jvfr. S. 374.

²) Københavns Universitets 400-Aars Jubilæum, jvfr. II, 658; III, 87. Ved denne var Monrad — omend fraværende — blevet promoveret til Dr. theol. honoris causa (Edv. Holm, Beretning om Københavns Universitets Firehundredaarsfest Juni 1879 S. 106).

³) Jvfr. S. 365, 380.

⁴) Formentlig den personelle Kapellan i Stadager Uffe Birkedal (1852—1931), siden Præst for det »frie Kirkesamfund« i København.

ger, at han ogsaa vil tilfredsstille Ikke-Grundtviganerne.
Tilgiv: »Slemminge«¹.

Med udmærket Høiagtelse

Deres ærbødigst hengivne

D. G. Monrad.

39.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. den 3 Dcbr. [1879].

Jeg beder Deres Excellence om at være saa venlig at forunde medfølgende Piece en Plads i Deres Bibliothek².

Med udmærket Høiagtelse

Deres ærbødige og hengivne

D. G. Monrad.

40.

Fra D. G. Monrad.

[11 Dbr. 1879]³.

Det er med lidt Ængstelse, at jeg lader Overbringeren fremstille sig for Deres Excellences Aasyn. Det er i Sandhed en høist elskelig, paalidelig, grundig, beskeden, stilfærdig, maaske lidt spagfærdig Mand⁴. Jeg maa anse det for høist ønskeligt, at han befordres, for hans egen Skyld, da hans Hang til Melankoli udvikles under de mindre heldige kirkelige Forhold i Vaalse, men ogsaa for Menig-

¹) Til Sognepræst i Slemminge-Fjelde udnævntes 27. Januar 1880 Sognepræst ved Trinitatis Kirke i Fredericia Frederik Julius Dall (1824—1918), jvfr. II, 571.

²) Formentlig D. G. Monrads Skrift »Tro, Daab, Gjerning, Tilgivelse«, Kbh. 1879.

³) Paaskrift med Fischers Haand og Tilføjelsen: »Om Bolvig«.

⁴) Formentlig Sognepræst i Vaalse Johan Conrad Bolwig (1821—93), der 7. Juni 1880 forflyttedes til Fanefjord.

hedens Skyld, der efter mit Skjøn trænger til en Forkyndelse, hvori Livsglæden er mere sprudlende.

Med udmærket Høiagtelse

Deres ærbødigst hengivne

D. G. Monrad.

41.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. den 26 Jan. 1880.

Da Aarets første Maaned endnu ikke er udløbet, saa kan det vel endnu gaa an at ønske Deres Excellence, at det nye Aar maa blive rigtig lykkeligt for Dem saavel med Hensyn til Deres Embedsvirksomhed som i alle andre Henseender. Hertil maa jeg føie en oprigtig Tak for al mig i det gamle Aar vist Velvillie, hvortil jeg ogsaa regner Løftet om, at De vil ikke hensætte min lille Bog i Deres Bibliothek uden at have læst den. Da jeg veed, hvor optaget Deres Tid er, kan jeg ikke andet end paaskjønne dette Løfte.

Det vilde være mig særdeles kjært, om Provst Poulsen (Thorkildstrup-Lillebrænde) snart kunde faa sin Afsked, da han er ude af Stand til at besørge sit Embede¹. Udførelsen af dettes Forretninger falder jo lidt besværlig, da der er Vakance i Tingsted². Jeg glæder mig meget over at faa Ulmer til Tingsted, hvor der [var] vakt noget religiøst Liv ved Lindberg og Kapellan Skovgaard, og som er vedligeholdet af Blicher³. Jeg er meget taknemlig for,

¹) Sognepræst i Torkildstrup-Lillebrænde, Provst Carl Ludvig Poulsen (1806—82) fik Afsked 22. Januar 1880.

²) Til Sognepræst i Tingsted udnævntes 27. Januar 1880 Kapellan pro loco i Nykøbing-Systofte Charles Vilhelm Ulmer (1846—1922).

³) Den bekendte Grundtvigianer, Dr. phil. Jacob Christian Lindberg (1797—1857) havde været Sognepræst i Tingsted 1844—57. Den S. 384 nævnte Harald Skovgaard havde været Hjelpepræst i Tingsted 1867—71. Om P. H. Blicher se S. 365, 378.

at samme Blicher fik Kjettinge. Jeg føler mig beroliget ved den Tanke, at der nu er gjort for ham, hvad der kan gøres.

Hansen (Maibølle) og Clausen (Skovlænge-Gurreby) trænge paa Grund af oekonomiske Forhold høilig til Befordring¹. Dette er vel ikke i timelig Henseende Tilfældet med Bolwig, men man kan ikke være saa mange Aar i Vaalse, uden at blive forknyt.

Hvad mig selv angaaer, da maa jeg begynde at tælle Aarene og bliver mere og mere karrig paa min Tid; jeg er som bjergtagen af Kirkefædrene, og føler mig vel derved.

Deres med udmærket Hoiagtelse

ærbødige og hengivne

D. G. Monrad.

42.

Fra J. C. H. Fischer.

Kjøbenhavn d. 28 Febr. 1880.

Deres Hoiærværdighed!

Saasnart Schmidt Phiseldeck i Brønshøj var død², kom Orlogskapitain Lütken³ til mig for med levende Farver at skildre mig, hvor ynkeligt det i religiøs Henseende stod til i Sognet: Ph. havde prædiket Kirkerne aldeles tomme, og de, der følte religiøs Trang, var søgt andetsteds hen. Han bad indstændig om en dygtig og kraftig Mand. Saa kom Provst Schousboe⁴, der i alle Maader bekræftede Lüt-

¹) Sognepræst i Majbølle Frants Peter Trolle Priergaard Hansen (1826—1908) blev 13. Februar 1883 forflyttet til Østofte, Sognepræst i Skovlænge-Gurreby Magnus Holst Claussen (1830—91) 3. December 1880 til Vester Ulslev, siden i Idestrup. Om J. C. Bolwig se S. 379.

²) Sognepræst i Brønshøj-Rødovre siden 1864 Carl Otto Schmidt-Phiseldeck var død 26. November 1879.

³) Formentlig Ejeren af Bellahøj Orlogskaptajn, siden karakteriseret Kommandør Otto Hans Lütken (1813—83).

⁴) Provst for Smørum-Sokkelund Herreders Provsti, Sognepræst i Høje Taastrup Vilhelm Carl Schousboe (1810—91).

kens Udsagn. Derefter kom en Deputation for at skildre Nøden og anraabe om Hjælp, og senere har der været Andre. Dersom nu Menigheden i Vaalse havde staaet i en Krog under alt dette, mon den da ikke jævnlig vilde have udbrudt: »ligesaa hos os«! Men er nu dette saa, vilde det da vel have været forsvarligt at sende Brønshøi og Rødovre en Mand, der i Vaalse har anstrengt sig med samme Resultat som S. Ph. i de to nævnte Sogne? Jeg er vis paa, at De ikke vilde have anbefalet Bolvig¹, hvis De havde kjendt Tilstanden i Brønshøi. Er B. ikke moden til at gaae af? Til Brønshøi er igaar beskikket Koch².

Pastor Møller i Søndervelling³ har sendt mig hoslagte Udkast til en ny Alterbog, og med hans Tilladelse er jeg saa fri atter at oversende Dem Udkastet, overbeviist om, at det derved er i gode Hænder. Jeg vilde dog ikke have besværet Dem dermed, hvis Haandskriften ikke havde været læselig.

Med udmærket Høiagtelse

Fischer.

43.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. den 2 Juli 1880.

Hvis Deres Excellence skulde have travlt eller være træt eller gnaven, naar De aabner dette Brev, da bedes De henlægge det til et frisk, glad, ledigt Øieblik, thi det gjør særligt Krav paa Deres Taalmodighed.

1) Ved Dahlerups⁴ Sag og ved mine egne Erfaringer

¹⁾ Jvfr. S. 379.

²⁾ Den bekendte Kirkehistoriker, senere Provst Hans Ludvig Schielerup Parelus Koch (1837—1917), siden i Glostrup. Om Kochs Forhold til Fischer se L. Koch, En gammel Præsts Erindringer S. 103—4.

³⁾ Sognepræst i Velling, siden i Birkerød, Theodor Kristian Fabricius Møller (1842—1934).

⁴⁾ Under 19. Januar 1880 var der blevet beskikket en personel Ka-

her i Stiftet er min Opmærksomhed blevet henledt paa følgende Spørgsmaal: Vilde det ikke være rigtigt at fastslaa som en almindelig administrativ Regel at fritage de Præster, der have Pension at svare til Formand, for Afdrag paa Embedsgjeld? For Forrentning kan de naturligvis ei fritages. Jeg tænker særlig paa Gedesby-Skjelby, hvor Koch havde meget ondt ved at finde det daglige Brød¹.

2) Provst Petersen i Nakskov og Pastor Pontoppidan i Holeby søge Afsked². Det vilde være mig særdeles kjært, om de kunde faa den til den i Ansøgningerne begjærede Tid.

3) Jeg har opfordret Villemoes i Vesterulslev³ til at søge Nakskov. Vel kunde jeg ønske, at han havde noget mere theologisk Studium, og at han havde større Tanke-Dybde i sin Prædiken; men hans Forkyndelse er ren og varm, han har et mærkværdigt Talent til at faa Kirken fyldt, hans venlige Væsen og personlige Elskværdighed drager Menneskene til ham. Jeg er derfor overbevist om, at Nakskov-Branderslev vilde være vel tjent med ham. Deres Excellence kan selvfølgelig ei sige Noget, før alle Ansøgninger ere indkomne, og selv om De vilde det, kan De ikke binde Dem ved noget Løfte. Jeg beder blot om et Ord, der giver V. noget Haab. Han ønsker nemlig at søge nogle andre Præstekald, hvis der ei er nogen Udsigt for ham til at faa Nakskov.

pellan for Sognepræsten i Øster Ulslev-Godsted siden 1835 Christian Georg Dahlerup (1807—88).

¹) Jvfr. S. 382 og L. Koch, En gammel Præsts Erindringer S. 112—13.

²) Den S. 344 nævnte Provst C. S. Petersen fik Afsked 22. Juli 1880, Sognepræst i Holeby-Bursø Otto Reinhold Emil Pontoppidan (1817—83) 17. September s. A.

³) Den S. 374 nævnte J. G. Willemoes fik ikke Nakskov-Branderslev, men blev 24. September 1880 Sognepræst i Fuglse-Krønge. Til Nakskov udnævntes 2. Oktober 1880 Sognepræst i Øls-Hørby-Døstrup Carl Frederik August Nielsen (1836—1912), siden i Magleby i Møenbo Herred.

4) Jeg er Dem meget taknemlig for Bolvigs Forflyttelse¹. Dersom han kan rette sig, — og det haaber jeg, — efter det Tryk, han har faaet i Vaalse, saa vil Phanebjerg blive særdeles tilfreds med ham. Nu gjælder det om at finde en brav Præst til Vaalse. Jeg har tænkt paa Davidsen, Cap. til Skjærringe etc.², men omendskjönt hans Prædiken er varm og vækkende, saa er han endnu for gjærende til ret at passe til Vaalse. Jeg har skrevet til Skovgaard i Sæby³, men han vil ikke søge Vaalse. Jeg har tænkt paa Thygesen i Skibet, men han kom først ifjor til Skibet. Jeg er blevet staaende ved Thygesen i Østerbrønderslev-Hallund⁴, der har været over 4 Aar i dette Embede, og skriver derfor til ham idag om at søge Vaalse. Skulde imidlertid Deres Excellence, der har et langt mere omfattende Kjendskab til Landets Præster end jeg, kunne finde en endnu mere haabefuld Ansøger end Thygesen, da vil det være mig særdeles kjært, om De vil give ham Fortrinet, da det ene er mig Kaldet om at gjøre.

5) Jeg har ikke faaet Underretning fra Ministeriet om Levinsens Kaldelse til Præst ved de Classenske Boliger⁵.

6) Vi længes meget efter at faa Resolution paa Sagen om Offrets Afløsning hersteds⁶.

¹) Jvfr. S. 379.

²) Residerende Kapellan i Tirsted-Skjærringe-Vejleby Christian Theodor Davidsen (1842—1916), siden Sognepræst i Øster Velling-Helstrup-Grensten, kom ikke til Vaalse, hvortil 2. September 1880 udnævntes Sognepræst i Nors-Tved Johan Philip Emil Madsen (1831—1905).

³) Sognepræst i Sæby, siden i Slangstrup-Uvelse, Harald Skovgaard (1834—1921).

⁴) Om G. E. F. Thygesen i Skibet og J. B. G. Thygesen i Øster Brønderslev se S. 360—1.

⁵) Personel Kapellan i Holeby-Bursø Johannes Levinsen (1853—84) blev 25. Maj 1880 Præst ved de Classenske Boliger.

⁶) Ved Resolution af 23. August 1880 bifaldt Kongen, at Højtidsofret for Sognepræsten og Kordegnen i Nykøbing F. afløstes for et Tidsrum af 5 Aar fra 1. Januar 1881 at regne med henholdsvis 1250 og 600 Kr. aarligt (Kultusministeriets 1. Departement, Brevbog 1880 Nr. 2260—63).

Mit Hjerteonde udvikler sig rask, men jeg arbejder frimodig, som om jeg skulde leve en halv Snes Aar. Det er naturligt, at jeg har vendt Øinene fra det jordiske Fædreland.

Med udmærket Høiagtelse

Deres ærbødige og hengivne

D. G. Monrad.

[*Paa et særligt Ark:*]

P. S.

Kippinge 3 Juli 1880.

En Deputation fra Vaalse anmodede mig idag om at anbefale et Andragende fra Menigheden om at faa Zahle til Præst¹. Jeg svarede, at jeg ikke kunde anbefale dette Andragende til Ministeriet,

Fordi Vaalserne aldeles ikke kjendte Zahle som Prædikant;

Fordi Zahle vel havde en venlig, godmodig Karakter, men uklare Tanker;

Fordi det sjældent lykkes for en Mand, naar han begynder en ny Livsgjerning efter det 50de Aar;

Fordi Z. havde været meget kort i sit nærværende Embede;

Fordi en Menighed ei kunde være tjent med, at dens Præst var Rigsdagsmand.

44.

Fra D. G. Monrad.

Nykjøbing p. F. den 14 Aug. 1880.

Hvorvidt en Biskop skal befinde sig vel eller ilde i sit Embede, beroer for en stor Del paa det Forhold, hvori han staar til den kirkelige Magthaver. Og naar jeg nu

¹) Folketingsmand, Sognepræst i Rubjerg-Maarup Peter Christian Zahle (1825—98) blev 29. September 1881 Sognepræst i Vallensved.

seer tilbage paa de Aar, i hvilke Deres Excellence har været Cultusminister, saa maatte jeg være meget utaknemlig, om jeg ei levende paaskjønnede al den trofaste Velvillie, som De har vist mig. Jeg har ingen Anelse om Grunden til Deres forestaaende Afsked, — Begivenhederne foregaa jo hos os paa en byzantisk, orientalsk Maade, — men derom kan De være forvisset, at det ikke alene er Deres Venner, der føle Harme over, at man nu lader sparke til den Mand, hvis Tjeneste man i saa lang Tid har brugt.

Med udmærket Høiagtelse

Deres ærbødige og forbundne

D. G. Monrad.

45.

Fra J. C. H. Fischer.

Kjøbenhavn d. 13 Nov. 1880.

Deres Høiærværdighed!

Efter at jeg var gaaet af som Minister, har jeg holdt mig meget tilbage, for at det ikke skulde faae Udseende af, at jeg vilde regjere endnu. Jeg reiste derfor paa Jagt i Jylland, og efter Hjemkomsten har jeg hidtil stoppet Fugle ud, læst Aviser, spadseret, kort hvad jeg kunde have Lyst til af ganske uskyldige Ting, men ikke en Gang gjort Visit, hvor dette med noget Skin af Grund kunde tillægges en mulig Tendents. Jeg har da hellerikke sagt Martensen Farvel eller talt med ham siden min Afgang.

Men nu traf det sig saa, at jeg maatte tale med ham i en Slægtninges Ærinde, hvorfor jeg gjorde ham et Besøg i Tirsdags. Han overraskede mig ved en meget forekommende Modtagelse, og jeg fik en lang Samtale med ham om adskillige Folkekirken vedrørende Anliggender. Herunder fik jeg Leilighed til at erindre ham om, at han saa bestemt havde afviist Tanken om at holde periodiske Møder af Biskopperne til Overveielse af kirkelige

Spørgsmaal, da jeg engang (paa dertil af Dem given Anledning) fremsatte Tanken derom for ham¹. Men min Forundring var ikke ringe, da M. slet ikke vilde vedkjende sig dette, og paa min gjentagne Forsikkring om Rigtigheden yttrede, at det maatte han have gjort i en øieblikkelig Disposition, hvorom han nu ikke havde bevaret nogen Erindring. Han beklagede dette, da det var hans Overbeviisning, at i Mangelen af en Forfatning for Kirken noget Godt kunde have været udrettet ved saadanne Sammenkomster. At jeg, som Forholdene nu ere hos os, ikke er aldeles sikker derpaa, har jeg formodentlig udtalt for Dem, ligesom jeg sikkert har meddeelt Dem M.s bestemte Afslag. Jeg beder Dem derfor nu ogsaa at modtage en Efterretning, der staaer i Strid med min tidligere, som — men uden min Skyld — maa stemples som mindre paalidelig, naar hensees til Martensens virkelige Mening.

Med Tak for Deres sidste velvillige Brev forbliver jeg
Deres med sand Høiagtelse hengivne
Fischer.

H.

BREVE FRA BISKOP HANS JØRGEN SWANE,

NR. 1—7.

I.

Viborg d. 20 Novbr. 1877.

Deres Excellence!

Til den Taksigelse, som jeg idag for 14 Dage siden fremførte for den Meddelelse, som jeg da mundtligt modtog fra Deres Excellence, maa jeg idag tillade mig at forebringe min ærbødigste og hjertelige Tak for den Bevaagenhed, De har bevist mig, derved at jeg fra Deres Excellences egen Haand har erholdt den betydningsfulde

¹) Jvfr. S. 358, 361.

Efterretning om, at Hs. Majestæt har beskikket mig til at være Biskop Laubs Efterfølger¹. Det er mit Haab og min Bøn, at jeg maa befindes nogenlunde værdig til den Tillid, der er vist mig, og at saaledes Deres Excellences Ønske om Velsignelse for mig og det Stift, som vil blive mig betroet, maa gaa i Opfyldelse.

Deres Excellences med største Høiagtelse ærbødigste
J. Swane.

2.

Viborg d. 18 Februar 1878.

Deres Excellence har ønsket at erfare min Mening om, hvor vidt Clausen i Hersom maatte egne [sig] til Sognepræst i Pjedsted², hvor der særligt maa ønskes en Mand med Kraft og som ikke er Grundtvigianer.

Jeg har i den Anledning den Ære at bemærke, at Clausen — som ikke er Grundtvigianer — efter mit Kjendskab til ham neppe egner sig til at stilles paa en exponeret Post, hvor der af den ene eller anden Grund kræves mere fremtrædende Evner i Henseende til Kraft eller Intelligents. Idet jeg afgiver denne Udtalelse efter bedste Skjønnende, vilde det være stor Uret mod Manden, om jeg derved *overhovedet* forhindrede hans Befordring, hvortil han er meget trængende, og hvortil jeg mener at burde anbe-

¹) Daværende Stiftsprovst over Viborg Stiftsprovsti og Sognepræst ved Viborg Domkirke samt i Asmild og Tapdrup Hans Jørgen Swane var den 17. November 1877 blevet udnævnt til Biskop over Viborg Stift fra 1. Maj 1878 at regne. Man formodede, at Fischer havde haft saa stor Hast med denne Bispeudnævnelse for af Hensyn til en eventuel anden politisk Konstellation »at forebygge en Grundtvigianers Udnævnelse« (Andreas Frederik Kriegers Dagbøger VI, 279).

²) Sognepræst i Hersom-Bjerregrav-Klejtrup Jens Thomsen Clausen (1823—1902) forflyttedes 27. Januar 1879 til Øde Førslev-Sneslev. Til Sognepræst i Pjedsted-Gaarslev udnævntes 28. Februar 1878 Peter Ammundsen (1836—89), hidtil i Nørre Felding-Tvis.

fale ham paa det Bedste som en pligtopfyldende og samvittighedsfuld Præst, der vistnok saare vel vil kunne gjøre Fyldest i ethvert Embede, hvor Forholdene ere jævne.

Deres Excellences med største Høiagtelse ærbødigste
J. Swane.

3.

[Udat. o: 1878].

Idet Besættelsen af Taarup, Kvols og Borris Sognekald¹ vil være nær forestaaende, giver jeg mig den Frihed i største Ærbødighed at henlede Deres Excellences Opmærksomhed paa, at særegne Omstændigheder gjøre det særdeles ønskeligt, at den Mand, som beskikkes til Embedet, ikke er Grundtvigianer og derhos er en kraftig og dygtig Mand. De paagjældende Menigheder, som i deres Helhed ere af det gode gamle jyske Stof, have nemlig i en af Skolerne en Lærer, Ravn², som, udrustet med ikke almindelige Evner og stor Ihærdighed, propaganderer en modbydelig Blanding af grundtvigiansk og venstreagtigt Uvæsen, saa at der er stor Trang til en Præst, som ved sin Forkyndelse kan samle Menigheden, standse den begyndende Sognebaandsløsning og ved sin Personlighed danne en Modvægt mod den Indflydelse, hvilken Ravn mere og mere udøver i disse Sogne. Hvorvidt Ravns An-

¹) Taarup-Kvols-Borris var ledigt efter Jørgen Carl la Cour (1833—1901), der 17. Januar 1878 var blevet forflyttet til Fjellerup-Glæsborg, siden i Haarslev-Tingjellinge. Til hans Efterfølger udnævntes 22. Marts 1878 Valdemar Bille (1844—1906), siden i Maarslet, der tilhørte den grundtvigske Retning. Om denne Mand se P. E. Benzon, *Af mine Minder fra Viborgegnen I*, 85—7.

²) Lærer i Borup Christian Henrik Ravn (1844—1926), udpræget Venstremand, 1879—1913 Medlem af Folketinget (jvfr. H. Wulff, *Den danske Rigsdag S. 268—9*; N. Bransager, *Den danske Regering og Rigsdag 1901 S. 401—7*).

masselse gaaer, vil ses af det vedlagte Brev fra ham, som han har tilsendt Hjelpepræst Nielsen her i Viborg¹, som tænkte paa at søge Embedet, men desværre opgav det af Frygt for dets meget ringe Indtægter.

Jeg har næret Betænkelighed ved at bebyrde Deres Excellence med denne Henvendelse, fordi jeg maa sige mig selv, hvor stor Vanskeligheden maa være ved at forsyne et saa ringe aflagt Embede med en Mand, om hvis særdeles Qvalification der tør næres Haab, men Hensynet til, at Ravn er en Person, som er istand til at gjøre megen Skade, og som derfor saavidt muligt bør mødes af en Modstand, der formaaer at tage Kampen op paa rette Maade, har overvundet min Betænkelighed.

Deres Excellences med største Høiagtelse ærbødigste

J. Swane.

Vedlagt findes følgende Brev:

Borup d. 26de/2—78.

Herr Pastor Nielsen!

Da det idag er kommet til min Kundskab, at De vil søge Embedet her i Taarup-Kvols-Boriits, saa vil jeg give Dem det venlige Raad, at De ikke søger det, dersom De ikke fuldtud slutter Dem til den grundtvigske Retning; thi den i christelig og folkelig Henseende bevidste Del af Befolkningen slutter sig til den Side og den bedste Del af Ungdommen er paavirket i samme Retning.

ærbødigst

C. H. Ravn.

Lærer.

¹) Hjelpepræst ved Søndre Sogns Kirke i Viborg Jørgen Christian Joachim Nielsen (1847—1923), siden Sognepræst i Næsby-Tyvelse.

4.

Viborg 11 April 1878.

Deres Excellence!

Til min allerærbødigste Tak for den mig fra Deres Haand tilflydte Meddelelse om Mollerups¹ Umulighed med Hensyn til Viborg tillader jeg mig i Tillid til den Velvillie, hvorpaa De har givet mig Beviser, at føie følgende Anmodning, for hvilken jeg beder om et gunstigt Øre.

Der er blandt de fem øvrige Ansøgere om Stiftsprovstiet Ingen, hvem jeg med den rette Tillid kan anbefale. I Betragtning af Embedets Beskaffenhed og Betydningen af at erhverve en virkelig kvalificeret Mand dertil drister jeg mig derfor til at bede Deres Excellence om, at det maa tillades mig — ved at rette en Opfordring til Schousboe ved Garnisonskirken² — at meddele ham, at en Ansøgning fra ham endnu vil kunne modtages. Jeg skal tillade mig at udtale, at Schousboe fra sin tidligere Stilling her i Viborg er mig nøie bekendt som en saa klarttænkende Mand, saa practisk dygtig og virksom og derhos saa besindig og human, saa *tactfast* i sin Optræden, at han, da han dertil besidder betydelige Gaver som Prædikant og ypperlige Kundskaber, er som skabt for den paagjældende Stilling og uagtet sin forholdsvis unge Alder, 37 Aar, vil vide at beklæde den med Ære.

Dersom Deres Excellence vil bevise mig den Gunst med to Ord at meddele mig, at en Ansøgning fra Schous-

¹) Formentlig Janus Severinus Mollerup (1824—1900), Sognepræst i Tæbring-Outrup-Rakkeby, der 6. April 1878 forflyttedes til Houlbjerg-Granslev og kort efter blev Provst for Lysgaard-Hids-Houlbjerg Herreders Provsti. Jvfr. II, 617, 618, 620—2, 623, 629, 670. Stiftsprovstiet i Viborg var ledigt efter Biskop Swane og blev 29. April 1878 besat med Laurits Severin Sørensen (1826—89), siden i Kjeldby.

²) Sognepræst ved Garnisonskirken i København Vilhelm Carl Schousboe (1841—1900), siden Biskop over Aalborg Stift, havde 1868—75 været Kateket og Inspektør ved Borger- og Almueskolevæsenet i Viborg.

boe endnu vil kunne modtages, vil jeg henvende mig til ham og begjære en eventuel Ansøgning indgivet inden ganske faa Dage. Hvis Deres Excellence ikke er istand til at opfylde min Bøn, eller hvis Schousboe ikke er tilbunds at indgaa paa min Opfordring, skal jeg have den Ære ufortøvet at udpege den af Ansøgerne, som efter Omstændighederne nærmest maa ønskes af mig.

Sluttelig beder jeg Deres Excellence tilgive, at jeg bebyrder Dem, men da jeg af Erfaring véd, hvorledes Stiftsprovsten er af Betydning for saagodtsom alle Forhold her i Byen, kan jeg ikke undlade det Forsøg, jeg her har gjort paa at faa en dygtig og i enhver Henseende tactfast Mand hertil.

At det trækker lidt ud med Embedets Besættelse, er næppe af saa stor Betydning, da Vacancen først indtræder den 1 Mai og vil blive betydelig kortere, end Tilfældet sædvanlig er.

Deres Excellences med største Høiagtelse ærbødigste

J. Swane.

5.

Viborg d. 22 April 1878.

Deres Excellence!

De har ved Deres Brev af 20de og ved den Maade, hvorpaa De har behandlet den paagjældende Sag, ført mig ud over Vanskeligheden og gjort mig til Deres taknemmelige Skyldner.

Idet jeg dristede mig til at henvende mig til Dem med en Henstilling af en ganske extraordinair Art, skete det i Følelsen af det store Ansvar, som laa paa mig, og det Mislige ved at udpege en af de nu tilbage værende Ansøgere, saalænge jeg manglede den fulde Tillid til den af disse, som forøvrigt forekom mig mest egnet til Stiftsprovstiet¹. Denne Mand er Sørensen i Ulsø, og det er mig

¹) Jvfr. S. 391.

en stor Tilfredsstillelse at erfare, at Deres Excellences Skjøn stemmer med mit. Med Hensyn til Sørensens Gaver og Dygtighed var jeg paa det Rene, men jeg var i Tvivl, om der var det rette Hold ved ham. Denne Tvivl maa nu være overvundet ved den Udtalelse fra Biskop Martensen, som Deres Excellence har fremkaldt, og jeg vilde som Følge heraf anse enhver yderligere Forhandling fra min Side i denne Sag for ikke passende.

Idet jeg derfor tillader mig idag at indgaa med en officiel Henstilling Sørensen vedkommende, gjør jeg dette med den beroligende Bevidsthed, at Biskop Martensen, som maa kjende S's Personlighed, indestaaer for denne, og i det Haab, at Sagen saaledes faaer et godt Udfald.

Naar jeg om ikke lang Tid kommer til Kjøbenhavn, skal det være mig en Ære og Glæde mundtligt at bringe Deres Excellence min hjertelige Tak for Alt denne Sag vedrørende.

Med største Høiagtelse Deres ærbødigste

J. Swane.

6.

p. t. paa Visitats i Nibe d. 21 Sept. 1879.

Deres Excellence

bedes modtage min oprigtige Tak først for Krarups Befordring¹, dernæst for Deres Brev af 18de, hvormed De har beæret mig.

Det hører til de tunge Ting ved mit Embede ofte at se Præster i det fattige Viborg Stift i meget trange Kaar og ikke sjældent at finde saadanne Kaar, hvor Præsten er en virkelig dygtig Mand. Dette gjaldt Krarup, og hans Befordring er mig derfor en sand Glæde. At de kirkelige Forhold i Ubby, hvilke jeg kjender nogenlunde nøie, ere

¹) Nikolaj Thure Krarup (1835—1930), Sognepræst i Vilsted-Vindblæs, var 15. September 1879 blevet forflyttet til Ubby, siden i Aastrup.

vanskelige, ængster mig ikke, da jeg er sikker paa, at Krarup ved sin Giediegenhed meget snart vil vinde Menighedens Tillid. Naar han ved at præsentere sig for Deres Excellence for at takke sandsynligvis vil have et noget keitet Præg, beder jeg forud bemærket, at han ikke er hjemme i et Audientsværelse, men i sin Kirke og sin Menighed.

Hvad min gamle tro Kirketjener angaaer, beder jeg undskylde, at jeg har uleiligtet Deres Excellence med ham¹; han vil forhaabenlig kunne hjælpes ved en eller anden Stiftelses Midler herovre, dog ikke ved Stiftets offentlige Midler, da de i disse Aar ere stærkt engagerede ved nye Præsteembeders Oprettelse.

Deres Excellences med største Høiagtelse ærbødigste
J. Swane.

7.

Viborg den 13 August 1880.

Deres Excellences idag modtagne Afskedshilsen er det mig en kjær Pligt at besvare med Udtalelsen af min oprigtige Tak for den velvillige Imødekommen, som jeg stedse har fundet hos Dem i ethvert Embedsanliggende.

Med Høiagtelse
J. Swane.

TILFØJELSE

Efter at ovenstaaende var sat, har Professor Aage Friis som 7. R. III af »Danske Magazin«, 1940, udgivet en Brevveksling mellem A. F. Krieger, D. G. Monrad og P. Vedel 1846—88. Man vil heri for Aarene 1875—80 finde forskellige Ytringer af Monrad, der nærmere belyser et og andet i de i det foregaaende trykte Breve, saaledes om Monrads levende Interesse for Sukkerfabrikken »Lolland« og Brødrene Frederiksen

¹) Der er formentlig Tale om en ikke-officiel Henvendelse.

(anførte Værk S. 278—9, 305), om Udgivelsen af hans »Politiske Breve« (sst. S. 318), om hans ivrige Studium af Kirkefædrene (sst. S. 290, 319, 322, 325) samt om Almueskolevæsenet (sst. S. 317, 322—3). Efter det S. 317 anførte, ser det ud til, at Monrads Brev af 12. Oktober 1877 til Fischer først har været tilstillet Krieger til fortrolig Gennemlæsning. S. 315 findes Omtale af forskellige Angreb paa Fischers Privatliv.

Efter velvillig Meddelelse fra Hr. Biskop J. Ammundsen, Nykøbing F., kan det efter Ordinationsprotokollen oplyses, at de fire Ordinander, som Biskop Monrad mindes med Velvilje S. 359, blev ordinerede den 23. November 1877 og var 1) Theodor Frederik Laurentius Larsen (1850—1916), personel Kapellan i Vesterborg-Birket, siden Sognepræst i Sørbymagle-Kirkerup, 2) Frants Ludvig Petersen (1850—1910), Kateket og Førstelærer i Nakskov, siden Sognepræst i Lunde, 3) Peter Martin Christian Petersen (1847—1911), personel Kapellan i Nakskov-Branderslev, siden Sognepræst i Viskinde-Aunsø, 4) Jens Theodor Nicolai Løgstrup (1853—1933), personel Kapellan i Nørre Alslev-Nørre Vedby, siden Sognepræst i Nyborg.
